RIKSDAGENS PROTOKOLL

1909. Andra Kammaren. N:o 69.

Tisdagen den 18 maj.

Kl. 12 på dagen.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 12 innevarande maj förda protokollen.

§ 2.

Herr *Erikssons* i Grängesberg vid kammarens närmast föregående sammanträde gjorda och då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa spörsmål föredrogs härefter; och blef berörda anhållan af kammaren bifallen.

§ 3.

Föredrogos, men blefvo ånyo lagda på bordet statsutskottets utlåtanden n:is 206—208 samt sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 10.

§ 4.

Angående aflöningen för kamrarnes, de ständiga utskottens samt Riksdagens kanslis tjänstemän och vaktbetjänte.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, n:o 203, med förslag rörande aflöningen för de vid lagtima Riksdag hos kamrarna och de ständiga utskotten samt i Riksdagens kansli anställda tjänstemän och vaktbetjänte.

Efter föredragning af utskottets i *punkten 1:o)* gjorda hemställan lämnades på begäran ordet till

Herr Andersson i Skifarp, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Vid detta betänkande är af fyra af statsutskottets ledamöter fogad en reservation, gående ut på att förste vaktmästare och den bland Andra Kammarens vaktmästare, som ombesörjer utdelningen i kamrarna af postförsändelser till kamrarnas ledamöter, skulle få en förhöjning af 50 öre om dagen utöfver hvad utskottet här föreslagit.

Jag för min del hade väckt förslag härom i talmanskonferensen, ett förslag som äfven af konferensen biträddes; men jag var icke

Angående aflöningen för kamrarnes, de ständiga utskottens samt Riksdagens kanslis tjänstemän och vaktbetjänte. (Forts.)

närvarande i statsutskottet, när denna fråga där behandlades. Jag kan därför icke finna mig tillfreds med det slut, hvartill utskottet kommit. Jag anser nämligen, att i synnerhet den vaktmästare, som har hand om kamrarnas post, har ett så mycket mera ansträngande arbete än de andra vaktmästarna, att han är förtjänt af att erhålla något högre arfvode än dessa. En krona om dagen mer än de andra, såsom här föreslagits, är alls icke för mycket. Jag kan sålunda icke vara med om utskottets förslag, utan ber, herr talman, att få yrka bifall till det förslag, som kommit från talmanskonferensen.

Herr Widén: Herr talman! Då jag tillhör kanslideputerade och dessas yttrande i utskottsutlåtandet är åberopadt, skall jag anhålla att få säga några ord. Kanslideputerade föreslogo, såsom af utlåtandet synes, en höjning af endast 50 öre utöfver nuvarande dagarfvode för ifrågavarande vaktmästare; hos kanslideputerade var nämligen fråga om något högre arfvode icke väckt. När sedan saken behandlades inför talmännen och det där ifrågasattes att höja dagarfvodet med en krona, biträdde jag för min del detta förslag, fastän jag hos kanslideputerade varit med om det lägre beloppet. Jag ansåg och anser nämligen, att arbetet för dessa vaktmästare och särskildt för postvaktmästaren är sådant, att de godt göra skäl för det ökade arfvode, som talmännen föreslagit. Jag skall alltså anhålla att för min del få biträda det af herr Andersson i Skifarp gjorda yrkandet.

Herr *Johansson* i Jönköping instämde häruti.

Herr vice talmannen: Herr talman! Innan kammaren fattar sitt afgörande angående detta betänkande, har jag velat beröra en sak, som därmed står i samband.

Det heter på sid. 5 i betänkandet, att »talmännen i enlighet med de åsikter, som vid detta sammanträde gjort sig gällande, till statsutskottet öfverlämnat följande förslag etc.» Nu vill jag emellertid nämna, att detta icke får fattas så, som om de åsikter, hvilka uttalats i talmännens förslag, enhälligt hade gjort sig gällande vid talmanssammanträdet; och jag är särskildt angelägen att framhålla en punkt, i hvilken jag för min del hade en annan åsikt. Jag ansåg nämligen, att då en ändring var ifrågasatt beträffande aflöningarna för tjänstemännen hos Riksdagon och dess afdelningar, man borde taga i ögonsikte det ofantligt olika arbete, som utföres af Första Kammarens sekreterare och af Andra Kammarens sekreterare, samt taga hänsyn därtill vid bestämmandet af deras aflöning.

Hvar och en kan göra sig en föreställning om olikheten i det arbetet, om han bara tager i betraktande vidden och omfånget af kamrarnas förhandlingar. Han ser då, att t. ex. förra året Andra Kammarens förhandlingar utgjorde icke mindre än 6 delar, under

Angående aflöningen för kamrarnes, de ständiga utskottens samt Riksdagens kanslis tjänstemän och vaktbetjänte. (Forts.)

det att Första Kammarens förhandlingar utgjorde 3 delar. Det är ju för öfrigt känd sak, att arbetet är oerhördt mycket mera betungande i denna kammare.

Denna uppfattning vann dock icke någon anklang, och det framställdes åtskilliga skäl emot densamma ifrån Förstakammarhåll, af hvilka det bästa väl kanske var det, att Första Kammarens sekreterare nu tjänstgjort så länge, att man möjligen med skäl kunde anse, att han intjänt ålderstillägg — hvilket ju icke är fallet med Andra Kammarens sekreterare — och af hvilka det sämsta säkerligen var hvad en ledamot af Första Kammaren ville påstå, nämligen att det jag yttrat innebure en ogrannlagenhet mot Första Kammaren. Det skulle således vara en ogrannlagenhet mot Första Kammaren att konstatera, att arbetet i Andra Kammaren är vida större, och att de tjänstemän, som deltaga i detta arbete, också skulle kunna vara förtjänta af att få en större aflöning.

Emellertid har jag nu velat yttra detta, för att få taget till protokollet, att jag haft ett öga öppet för detta kraf, hvilket jag anser vara ett rättvist kraf, och hvilket jag hoppas vid ett annat tillfälle åtminstone skall komma till förverkligande.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Starbäck: Herr talman! På tal om dessa förhållanden synes det mig, ehuru jag icke vill framställa något yrkande, dock lämpligt att, jämväl i anslutning till det föregående anförandet, framhålla, hurusom arbetsförhållandena i de båda kamrarna ej ställa sig fullt lika. Det är ju tydligt — och jag har äfven sett en statistik därom — att Andra Kammaren ofta får så att säga tjänstgöra mera än medkammaren, och att i följd däraf äfven arbetet för de olika tjänstemännen i Andra Kammaren kommer att bli större än hvad fallet är i medkammaren. Detta gäller naturligtvis också vaktmästarna.

Jag skulle därför för min del gärna hafva sett, om något förslag framkommit och kunnat här föreligga till afgörande, som utjämnade det missförhållande, som här råder, och möjliggjorde en jämförelsevis större aflöning för Andra Kammarens tjänstemän, särskildt dess vaktmästare. Ett sådant förslag debatterades också i statsutskottet, där det framställdes af herr Ekman i Mo gård. Det innehöll, att man möjligen skulle kunna tänka sig, att för hvarje kvällsplenum, som räckte efter klockan 10, skulle en särskild dagsgratifikation så att säga, af 2 kronor lämnas till vaktmästarna. Detta skulle naturligtvis gälla vaktmästarna både i Första Kammaren och i Andra Kammaren, hvarigenom full likställighet skulle uppnås.

Jag har velat nämna detta nu, då till en kommande riksdag väl en vidlyftig utredning måste företagas på grund af de före-

Angående aflöningen för kamrarnes, de ständiga utskottens samt Riksdagens kanslis tjänstemän och vaktbetjänte. (Forts.)

stående förändringarna i arbetsfördelningen utskotten emellan; men jag har, som sagdt, icke något yrkande att göra.

Herr Vahlquist: Herr talman! Såvidt jag kan finna af statsutskottets utlåtande, har dagarfvodet för vaktmästarna i bankoutskottet fastställts till allenast 3 kronor 50 öre; och det må så vara under nuvarande förhållanden. Men, som herrarna veta, blir arbetet i bankoutskottet från och med nästa år likställdt med arbetet inom åtminstone ett par af de andra ständiga utskotten. Det synes mig därför, som om aflöningen för bankoutskottets vaktmästare åtminstone från och med nästa riksdag bör utgå med samma belopp som för de öfriga ständiga utskottens vaktmästare.

Då emellertid något förslag härom nu icke föreligger, så kan jag icke framställa något yrkande; men jag har velat påpeka förhållandet, på det att Riksdagen måtte taga denna aflöningsfråga i beaktande nästa år.

Med herr Vahlquist förenade sig herr *Palme*.

Härmed var öfverläggningen slutad. Kammaren godkände det af kamrarnes herrar talmän framställda förslaget till nya aflöningsbestämmelser oförändradt.

Punkten 2:o).

Kammaren beslöt för sin del uppdraga åt utskottet att om Riksdagens beslut i ämnet meddela fullmäktige i riksgäldskontoret underrättelse.

§ 5.

Sammansatta bevillnings- och lagutskottets härpå föredragna memorial, n:o 8, med hemställan om anvisande af ersättning åt sammansatta bevillnings- och lagutskottets sekreterare och vaktbetjäning,

blef af kammaren godkändt.

§ 6.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m.

Till afgörande förelåg nu lagutskottets utlåtande n:o 64, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne samt till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne, dels ock därmed sammanhängande motioner.

Genom en den 1 april 1909 dagtecknad proposition, n:o 154, hade Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen

att antaga i propositionen intagna förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne samt till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne, m. m. (Forts.)

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehaft fyra inom Andra Kammaren väckta motioner, nämligen n:o 129 af herr vice talmannen *Staaff m. fl.*, med förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne; n:o 128 af *desamme* med förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne; n:o 111, däruti af herr *Lindhagen m. fl.* hemställts om antagande af särskilda förslag till arrende- och vanhäfdslagar för Norrland och Dalarne; samt slutligen n:o 235 af herr *Lindhagen m. fl.*, med föranledande af Kungl. Maj:ts omförmälda proposition.

Utskottet hemställde, att Riksdagen, under förklarande att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke kunnat i oförändradt skick af Riksdagen bifallas, måtte i anledning af propositionen samt omförmälda motioner för sin del antaga vid utlåtandet fogade förslag till

lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne; och

lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet af

Herr Zetterstrand, som yttrade: Herr talman! Med afseende å föredragningssättet får jag hemställa, att uppsiktslagen föredrages före arrendelagen; att arrendelagen föredrages paragrafvis, utan att paragraferna uppläsas, så framt ej begäran därom framställes; samt att vid behandlingen af första paragrafen i uppsiktslagen diskussionen må få röra sig om lagarna i deras helhet.

Den af herr Zetterstrand gjorda hemställan bifölls af kammaren.

I enlighet härmed företog kammaren först till behandling *förslaget till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.*

För *1 §* hade utskottet föreslagit denna lydelse:

Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng, som icke är utarrenderad under sådana förhållanden, att lagen om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne är å arrendet tillämplig, och som är af den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröfver, att icke jord-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

bruket nedlägges eller ägor och byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äfventyras.

Lag samma vare, där fastigheten tillhör enskild person, hvilken uppenbarligen besitter fastigheten hufvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsafkastningen och icke är mantalsskrifven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Vid pröfning af frågorna, huruvida å fastighet finnes åker och äng af sådan omfattning att självständigt jordbruk därå kan idkas och om fastighet besittes hufvudsakligen för skogsafkastningens tillgodogörande, skola i samma ägares hand befintliga genom ägostyckning eller jordafsöndring skilda områden af samma hemman betraktas såsom en fastighet.

Beträffande denna paragraf hade reservationer afgifvits af: herrar *Pettersson* i Södertelje, grefve *Hamilton*, *Jansson* i Edsbäcken och *Lindhagen*, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka följande lydelse af paragrafen:

Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, må fastigheten ej så vanvårdas, att jordbrukets afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras, och ej heller för jordbruket nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla, där ej behofvet fylles genom andra byggnader.

Lag — — — (lika med utskottet) — — — fastighet;

samt herr *Widén*, som ansett, att paragrafen bort af utskottet tillstyrkas med följande lydelse:

Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröfver att jordbruket å fastigheten icke nedlägges eller ägor och byggnader eljest så vanvårdas, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äfventyras.

Lag samma vare, där fastigheten tillhör enskild person, hvilken uppenbarligen besitter fastigheten hufvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsafkastningen och icke är mantalsskrifven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Är fastigheten utarrenderad i enlighet med lagen om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, skall hvad nu sagts äga tillämpning allenast i den mån jordägaren är enligt nämnda lag för vidmakthållande af fastighetens tillhörigheter ansvarig.

Vid pröfning — — (lika med utskottet) — — en fastighet.

Efter föredragning af paragrafen yttrade

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Det nu föreliggande lagutskottsutlåtandet jämte lagutskottsutlåtandet n:o 65,

som vi härnäst komma att behandla, innehålla hvartdera förslag, som stå till hvarandra i ett nära organiskt sammanhang och utgöra delar af den s. k. norrlandslagstiftningen. Dessa frågor äro efter mitt förmenande bland de allra viktigaste, denna Riksdag haft att behandla. Då det väl är gifvet, att en hel del af kammarens ledamöter ej hunnit sätta sig fullt in i dessa frågor, och då därtill särskildt kommer, att det vid denna Riksdag finnes så många nykomna ledamöter, som icke kunna ha fullt reda på frågans föregående behandling, har jag ansett det nyttigt att gå tillmötes en från flera håll framställd begäran att göra en kortfattad utredning om denna norrlandsfrågas historik och nuvarande läge. Jag skall försöka fatta mig så kort som möjligt.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Vi veta alla, att under den senare hälften af 1800-talet förvärfvade trävaruindustrien stora områden inom Norrland. Detta medförde, att man tillvaratog skogen i mycket större utsträckning, än förut varit fallet; detta höjde vår export och åstadkom en välbehöflig förbättring af vår handelsbalans. Detta var den ljusa sidan af saken, men taflan hade också sin afvigsida. Följden af detta trävaruindustriens jordförvärf var, att jordbruket kom på många ställen på förfall, en affolkning inträdde; vantrefnad och sociala missförhållanden uppstodo också. Det är sorgligt, att dessa missförhållanden ej blefvo i rätt tid af statsmakterna beaktade, och det länder herr Lindhagen till oförvansklig heder, att han var den förste, som väckte uppmärksamheten på dessa missförhållanden och gjorde det på ett sätt, som väckte allmänt intresse för dessa frågor och omsider ledde därtill, att kamrarna hos regeringen anhöllo om utredning i frågan. Denna utredning uppdrogs åt den så kallade norrlandskommittén. Den utredning, norrlandskommittén gjorde, var mycket beaktansvärd. Jag vill nämna endast några siffror. Det ådagalades, att bolagen hade till år 1900 förvärfvat ett område motsvarande Skåne, Halland, Blekinge och hela Småland, att det fanns bolag, som hade fastigheter inom 40 socknar och däröfver och hade ett ägovälde större än hela Blekinge. Bolagsägoområdet i förhållande till den enskilda marken utgjorde år 1900 omkring 34 %, och bolagens jordförvärf tillväxte på senare tiden ungefär i dubbelt så stor utsträckning, som de gjort föregående åren. Den siffra, som kanske är mest beaktansvärd, är den, att antalet af de hemmansägare, som hade lämnat bort sina hemman eller hemmansdelar till bolagen och sålunda upphört att vara själfägande, uppgick till omkring 12,000. Vidare ådagalades, att jordbruket på bolagshemmanen var underlägset böndernas i 168 socknar, jämngodt med böndernas i 31 och öfverlägset i 0 socknar, vidare att efter detta bolagsförvärf hade jordbruket gått tillbaka inom 150 socknar, men ansågs icke ha gått tillbaka i 28 socknar. Norrlandskommittén slutade sina uppgifter i detta hänseende med att konstatera det resultat, att denna öfvergång i stor skala af hemman från bönder till bolag hade medfört en så stor minskning i produktionen af jordbruksprodukter,

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

att detta, såsom kommittén säger, måste betraktas som en högst betydande nationalförlust.

Det första, som kommittén föreslog till botande af detta missförhållande, var, att förbud skulle stadgas mot ytterligare jordförvärf från bolagens sida i stort sedt; och vi veta att, efter behandlingen af denna fråga vid flera riksdagar, man först enades om ett provisoriskt och sedan om ett definitivt förbud — med några få undantag — mot bolags och öfriga trävaruindustriidkares jordförvärf i allmänhet. Nu hafva dessa lagar varit gällande några år, och man kan säga, att de på det hela taget verkat tillfredsställande. Genom dem har man hindrat dessa missförhållanden att utbreda sig vidare.

Men nu kom man till den andra frågan: hur skulle man kunna återställa något till det gamla, med ett ord bota de missförhållanden, som redan hade inträdt? I det afseendet ansåg Norrlandskommittén det första målet vara att få så många som möjligt af de gamla bondehemmanen åter i böndernas händer. Kommittén afsåg icke, att hela hemmanen skulle återgå till bönderna. Det var ju något, som var hardt när otänkbart och ej heller af nationalekonomiska intressen påkalladt, ty utredningen visade beträffande skogsskötseln att densamma på bolagens skog var bättre än på böndernas i 67 socknar, lika med böndernas i 97, under det att bönderna ansågos sköta sina skogar bättre i blott 22 socknar. Bolagen ansågos sålunda i allmänhet sköta skogarna minst lika bra, till och med bättre än bönderna. Man ville därför icke verka för att *hela* hemmanen skulle återgå, men å andra sidan ville man icke heller, att bolagen skulle få fortgå såsom de börjat med att till bönderna afstycka blott inägojorden, ty sådana jordbruk skulle naturligtvis bli olämpliga. För att hindra dessa misslyckade ägostyckningar, som påbörjats, utfärdades en provisorisk lag mot ägostyckning, och nu ligger på kamrarnas bord i utlåtandet n:o 65 ett förslag till definitiv ägostyckningslag, hvars hufvudsyfte är, såsom paragraf 3 anger, att hemmanslott, som vid ägostyckningen erhåller inägojord, skall med hänsyn såväl till denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehofsskog, odlings- och mulbetesmark, som tilldelas lotten, varda tjänlig för jordbruk. Om nu, såsom jag antar, denna ägostyckningslag går igenom i kamrarne i dag, så får man väl antaga, att i ganska väsentlig mån Norrlandskommitténs önskningar blifvit uppfyllda därom, att möjlighet skall beredas att på ett lämpligt sätt i böndernas ägo återföra en del af bolagsjorden. Det är också förhoppning om, att dylika ägostyckningar i ganska stor utsträckning skola komma till stånd, men det är i alla fall alldeles gifvet, att det endast skall bli en del af jorden, som på detta sätt återgår till bönderna. Den större delen kommer nog, åtminstone under en längre tid framåt, att vara under bolagens äganderätt, och under sådana omständigheter är det af synnerlig vikt att tillse, att förhållandena på dessa hemman, som fortfarande komma att tillhöra bolagen, måtte bli så drägliga som möjligt. Det var också Norrlandskom-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

mitténs tredje önskan att få till stånd en särskild arrendelagstiftning för Norrland. Denna arrendelagstiftning ha vi äfven att behandla i den i detta utlåtande intagna s. k. arrendelagen.

Man frågar sig då: är verkligen en sådan arrendelag behöflig? Som svar på en sådan fråga kan man hänvisa till de siffror, som framgå af Norrlandskommitténs utlåtande och som utvisa, att arrendatorernas ställning betraktas som god i 8 socknar, som någorlunda god i 25, som mindre god i 44, som dålig i 71 och som mycket dålig i 14 socknar. Med dessa siffror för ögonen är det icke underligt att man önskar en arrendelag. Skälen hvarför ställningen är så dålig för arrendatorerna på dessa bolagshemman, anger Norrlandskommittén hufvudsakligen vara följande. Ägarne af dessa hemman äro affärsmän, de äro oftast aflägset boende, de ha i regel stridiga intressen mot arrendatorerna, de ha intet särskildt intresse för jordbruket men så mycket mer för skogen och draga därför gärna arbetskraften från jordbruket till skogen. Hemmanen äro i regel icke så goda och produktion och afsättningsmöjligheter vida sämre än nere i södra Sverige. Arrendatorerna äro i en beroende ställning och deras arbetshåg är mindre än hos arrendatorer i södra Sverige, beroende på att de i stort sedt äro för detta bönder. De ha gått från en, om jag så får säga, högre ställning till en lägre, och den torfva, som förut var deras egen, bruka de nu under arrende. Därför är det mindre underligt, om deras håg icke är så stor. Därtill kommer också, att mellan ägare och arrendatorer finnes en annan makt, nämligen förvaltarne, hvilka nog icke alltid handla i arrendatorernas intresse.

Kommittén säger också, att med den nästan fullständigt fria arrendelagstiftning, som nu är gällande, jordägare har makt att sätta arrendatorn i ett beroende, som i hög grad menligt inverkar på hans arbetshåg och allmänna trefnad, och kommittén tillägger, att ofta nog inga skriftliga kontrakt äro upprättade, och att, när sådana finnas, de ofta innehålla en hel mängd tyngande bestämmelser. Nu har, som vi veta, en ny allmän arrendelag stiftats, som gäller för hela riket och i stort sedt förbättrat arrendatorernas ställning, men man kan icke påstå, att denna arrendelag är till fyllest för att bota de missförhållanden, som råda uppe i Norrland. Därför tror jag, att vi alla kunna vara ense om, såsom Riksdagen varit det förut, att en ny arrendelag för Norrland är behöflig. Förslag därom har också af regeringen framlagts, och jag vill här i korta drag angifva, hvilka företräden med afseende på arrendatorns ställning denna arrendelag äger framför den allmänna arrendelagen.

Enligt Norrlandslagen skall aftal om arrende upprättas skriftligen och äldre aftal skall af jordägaren skriftligen bekräftas, om brukaren det yrkar. Vägrar jordägaren, stadfäster domstol arrenderätten genom beslut med i hufvudsak samma verkan som skriftligt kontrakt. Enligt den allmänna arrendelagen kunna parterna åsämjas om muntligt aftal.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Vidare innehåller Norrlandslagen en hel mängd bestämmelser af tvingande natur, såsom det heter, d. v. s. sådana, som icke få af kontrahenterna rubbas.

Viss tids arrende enligt Kungl. Maj:ts proposition får icke afse kortare tid än 15 år. I den allmänna arrendelagen finnes icke någon minimitid för arrende på viss tid, men om arrendeaftal är slutet på obestämd tid, anses det ingånget på fem år.

Norrlandslagen säger, att lega skall vara till beloppet bestämd och att, där den är utsatt i penninger eller naturaalster, arrendatorn njuter skälig nedsättning vid allmän svårare missväxt. Någon motsvarighet härtill finnes icke i den allmänna arrendelagen.

Norrlandslagen säger, att då fem arrendeår gått till ända, arrendatorn må sätta annan i sitt ställe, äfven om aftalet gäller viss tid, icke öfverstigande 20 år. Enligt den allmänna arrendelagen har arrendatorn icke rätt härtill, så framt icke arrendetiden öfverskrider 20 år.

Enligt Norrlandslagen skall jordägaren tillhandahålla arrendatorn för jordbruket nödiga byggnader, han svarar för ombyggnader och större reparationer och han skall aflämna ägor, hägnader, diken m. m. i ett efter ortens sed behörigt skick. Motsvarighet till denna viktiga paragraf saknas i den allmänna arrendelagen.

Arrendator har enligt Norrlandslagen rätt till ersättning för nyodling och annan jordförbättring, som på varaktigt sätt förökat fastighetens värde. Enligt den allmänna lagen är arrendator berättigad blott till ersättning för tegelrör vid täckdikning.

Enligt Norrlandslagen har arrendatorn rätt att verkställa nyodling utom på mark, där ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd finnes. Motsvarighet saknas i den allmänna arrendelagen.

Enligt Norrlandslagen har arrendator rätt att taga erforderligt virke till vedbrand, mindre reparationer, hägnad, hässjor m. m. Enligt den allmänna arrendelagen har han icke rätt att nyttja skogen i vidare mån än arrendeaftalet bestämmer.

Enligt Norrlandslagen har arrendatorn rätt att taga torf till husbehof. Enligt den allmänna lagen får han icke taga torf i vidare mån än aftalet medgifver.

Enligt Norrlandslagen är arrendatorn berättigad till bete för hästar och nötkreatur äfven å den del af fastigheten, som icke är utarrenderad. Motsvarighet till denna bestämmelse saknas äfven i allmänna arrendelagen.

Ytterligare finnes det nog åtskilliga andra sådana bestämmelser, men jag tror, att de äro af jämförelsevis mindre betydelse.

Det förslag Kungl. Maj:t sålunda framställt, öfverensstämmer på ett undantag när med det förslag, som nu är framställdt af herrar Staaff m. fl. och hvilket i sin tur öfverensstämmer med Andra Kammarens förut fattade beslut. Undantaget består däruti, att Kungl. Maj:t föreslagit minimitiden för arrenden till 15 år, under det att Andra Kammaren förut beslutat 20 år. Därmed förhåller

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

sig på följande sätt. Andra Kammaren har alltid satt minimitiden till 20 år, medan Första Kammaren satt den till 10 år, hvadan alltså medeltalet kommit att utgöra 15 år. Det torde ju hända, att man icke kan komma längre än till dessa 15 år.

Nu är det emellertid att märka, att utskottet beträffande en paragraf, nämligen § 11, gjort en betydande försämring i ett hänseende, nämligen i fråga om ersättning för verkställd nyodling. Detta utskottets förslag har antagits af Första Kammaren, men jag tillåter mig ha den tanken, att detta kan betraktas som ett schackdrag från Första Kammarens sida. Dock tänker jag nog, att vi skola kunna göra ett motsvarande schackdrag i en annan paragraf, som är med § 11 besläktad och jämförlig, och sålunda återställa detta förhållande i samma läge, som då vi förut om åren fattat beslut härom. Jag har sålunda all anledning att antaga, att vi beträffande denna arrendelag vid innevarande års riksdag skola komma till ett samfälldt beslut i båda kamrarna, så att man kan vänta ett godt resultat i detta hänseende.

Jag skall då öfvergå till det förslag, som nu närmast ligger före, nämligen förslaget till häfdelag. — Det var norrlandskommitténs fjärde yrkande, detta, att man skulle få till stånd en häfdelag. Att en sådan lag var behöflig, torde väl nu, när man hört hvad jag antydt ur norrlandslagen, icke behöfva närmare motiveras. Men det fanns också ytterligare ett skäl för, att en sådan häfdelag borde komma till stånd. Man befarade nämligen, att bolagen skulle kunna kringgå arrendelagen på följande vis. Då de naturligtvis skulle tycka att bestämmelserna i denna arrendelag icke vore för dem bekväma, skulle de ju kunna låta bli att utarrendera jorden, och då de icke själfva satte något vidare värde på jordbruket, skulle de helt enkelt kunna låta detta förfalla och således i och med detsamma vara fria från alla arrendelagens bestämmelser. — Andra Kammaren har också alltid ansett, att dessa lagar, arrendelagen och vanhäfdslagen, skulle komplettera hvarandra, och att man icke borde taga en arrendelag utan att också få en vanhäfdslag och detta just för att förekomma, att arrendelagen blefve en lag på papperet. Nu har vid denna riksdag förslag framställts af herrar Staaff m. fl. om en vanhäfdslag, och detta förslag öfverensstämmer helt och hållet med det förslag, som jag tillät mig väcka vid förra årets riksdag. Sedermera har äfven Kungl. Maj:t framkommit med ett förslag till häfdelag. Jämför man nu dessa förslag med hvarandra, skall man finna, att Kungl. Maj:ts förslag i vissa fall innehåller mildare bestämmelser, i andra fall skärpta bestämmelser. Ändringarna äro dock såvidt jag kunnat finna icke väsentliga, och i stort sedt kan man säga, att lagarna äro med hvarandra öfverensstämmande. Dock är det i en punkt, som de skilja sig, och det är om den punkten jag nu vill tala.

Herr Staaffs förslag liksom mitt förslag från i fjol utgå båda från, att häfdelagen skall komma till tillämpning på alla bolags-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

hemman; Kungl. Maj:ts förslag däremot att lagen skall komma till tillämpning på alla bolagshemman, öfver hvilka bolagen själfva disponera, och vidare på alla bolagshemman, som de öfverlåtit åt andra, men som icke äro underkastade den här arrendelagens bestämmelser. Däremot afser Kungl. Maj:ts förslag icke, att häfdelagens bestämmelser skola tillämpas på de hemman, som äro utarrenderade enligt arrendelagens bestämmelser. Nu får jag säga, att man kan ha ganska växlande uppfattning, när man tänker närmare på denna sak, angående hvad som i själfva verket är det lämpligaste: att vanhäfdslagen har tillämpning på dessa enligt arrendelagen utarrenderade hemman, eller att den icke har det. Jag har inom utskottet för min del biträdt den mening, som legat till grund för Kungl. Maj:ts förslag och det af följande anledningar.

För det första har jag trott, att då ett af önskemålen med häfdelagen är det, att man skall bringa bolagen att så vidt möjligt utarrendera enligt arrendelagens bestämmelser, detta syfte skall bättre tillgodoses, om man lägger häfdelagens bestämmelser på alla andra hemman än dem, som äro utarrenderade enligt arrendelagens bestämmelser. Jag har vidare icke kunnat frigöra mig från den tanken, att det dock ligger en viss obillighet däri, att, om ett bolag utarrenderar på arrendelagens för bolaget just icke så angenäma villkor, bolaget samtidigt skall vara underkastadt häfdelagen. Men framför allt har det förefallit mig mindre lämpligt, att en arrendator, som arrenderar ett bolagshemman enligt arrendelagens bestämmelser, skall vara underkastad häfdelagen, då ju jordbrukarne där uppe i Norrland i allmänhet få sköta sin jord som de behaga.

Dessa äro de skäl, som gjort, att jag i denna punkt, däri förslagen hufvudsakligen skilja sig från hvarandra, anslutit mig till Kungl. Maj:ts förslag.

Nu har emellertid redan vid behandlingen af ärendet i utskottet framhållits en annan sida af denna sak, och det är den: man har påpekat att bolagen möjligen skulle komma att söka kringgå denna häfdelag. Det har man tänkt sig skulle kunna gå till på det viset, att de visserligen utarrenderade hemman enligt arrendelagen, men att detta skedde exempelvis till en disponent, till en bokhållare eller kanske möjligen rent af till ett annat bolag och med den tysta öfverenskommelsen, att arrendatorn icke skulle göra anspråk på att bestämmelserna i arrendelagen skulle komma att tillämpas. — För min del trodde jag verkligen icke, att detta skulle ha så stor betydelse och ansåg, att om det skulle inträffa sådana fall, skulle man möjligen framdeles genom särskilda tilläggsbestämmelser kunna vinna rättelse i berörda afseende.

Nu har jag emellertid förnummit, att det i vida kretsar anses, att dylika illojala öfverenskommelser möjligen skola komma att i större utsträckning äga rum, och jag vill på intet sätt bestrida, att så möjligen kan blifva fallet. Det gäller då att finna på en utväg, hvarigenom man å ena sidan befriar de lojala arrendena från den ifråga-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

satta uppsikten, men å andra sidan lägger de illojala arrendena under en dylik uppsikt. Det är min öfvertygelse, att något dylikt skall kunna åstadkommas, och att man på det sättet skall å ena sidan kunna tillgodose det önskemål jag nyss uttalade, och å andra sidan undanröja de betänkligheter, som från annat håll måhända med rätta rests emot förslaget. Jag har sålunda tänkt mig, att uppsikt enligt lagen icke skulle ifrågakomma beträffande fastighet, som utarrenderades enligt arrendelagens bestämmelser, såvidt den som arrenderade fastigheten vore en å fastigheten bosatt person, som hufvudsakligen sysselsatte sig med fastighetens skötsel — sålunda under normala förhållanden — men att under öfriga förhållanden — sådana som jag nyss tillät mig framdraga exempel på, nämligen om bolagen utarrenderade till disponenter eller i öfrigt på ett illojalt sätt — häfdelagens bestämmelser skulle komma till tillämpning.

Nu är det min åsikt, att om Andra Kammaren tager reservanternas förslag, så skola båda dessa meningar kunna komma fram vid en blifvande sammanjämkning. Jag vill därför icke motsätta mig detta förslag, fastän jag naturligtvis själf icke kan därom framställa någon yrkande.

Jag vill slutligen tillägga det, att hittilldags ha vi alltid, när det varit fråga om häfdelagen, rönt ett bestämdt och nära nog kompakt motstånd från Första Kammaren. Sista året t. ex. voro alla ledamöterna från Första Kammaren inom lagutskottet emot en häfdelag, och den föll också i Första Kammaren. I år ha vi däremot rönt ett mycket beaktansvärdt tillmötesgående, i det att samtliga Förstakammarledamöterna ha förenat sig med oss, att äfven en häfdelag skall antagas.

Under sådana förhållanden hoppas jag, att också vi skola visa tillmötesgående och att vi samvetsgrant må pröfva det föreliggande förslaget och söka uppnå öfverenskommelse. Jag hoppas sålunda, att äfven denna fråga måtte lösas; och om nu alla dessa tre af mig här berörda frågorna få den slutliga utgång jag tänkt mig, så är det min lifliga öfvertygelse, att detta skall åstadkomma välsignelse, trefnad och lefnadsmod vid många tusen härdar i våra norrländska bygder.

Jag hoppas alltså, att frågan skall få en lycklig utgång, men har icke något yrkande.

Grefve Hamilton: Herr talman, mina herrar! Efter den uttömmande skildring, som den föregående ärade talaren har lämnat af förhållandena i Norrland, behöfver jag för min del icke vara mångordig. Han utmålade i synnerligen bjärta färger bolagens bedröfliga verksamhet, då det gällt att förstöra jordbruket där uppe.

Det förvånar mig emellertid, att herr Zetterstrand, sedan han beskrifvit Norrland såsom han gjort, icke ville vara med om en fullt effektiv lagstiftning för att afhjälpa missförhållandena, äfvensom att han sedan förlidet år ändrat sin åsikt härutinnan. Då

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Andra Kammaren förra året antog norrlandslagarna, uppställde kammaren i och för ett eventuellt bifall till dessa lagar det villkoret, att Riksdagen äfven skulle godkänna en vanhäfdslag. Ty man ansåg, att arrendelagen var af föga betydelse, så framt icke vanhäfdslagen äfven följde med. Nu har emellertid Kungl. Maj:t, förutom arrendelagen, framlagt en lag rörande uppsikt å jordbruket i Norrland. — Denna lag skiljer sig, såsom förut framhållits, från vanhäfdslagen därutinnan, att medan vanhäfdslagen, som i år blifvit framburen i motioner af herr Staaff och i samma skick som förlidet år, omfattar all jord i Norrland med undantag af några mindre jordbruk — jag vill minnas, att minimiarealen var 4 har — så har Kungl. Maj:ts uppsiktslag endast tillämpning på de jordbruk, som icke äro bortarrenderade enligt arrendelagens bestämmelser.

Det är ju alldeles klart, att denna uppsiktslag sålunda icke kan blifva fullt effektiv, då den endast har betydelse för en del af Norrlands jordbruk. Man torde äfven kunna säga, att denna uppsiktslag torde kunna kringgås, genom att bolagen, som icke alltid visat sig så finkänsliga, skulle kunna uppgöra så kallade skenarrenden, d. v. s. bortarrendera egendomar till sina egna män och måhända än värre, bortarrendera till sina egna födorådstagare eller dem, som de i hvarje fall skola lämna underhåll till. Göra de det, ja, då har lagen icke någon den ringaste betydelse.

För så vidt man önskar att få ett rationellt jordbruk infördt i Norrland, i den mån detta på grund af de klimatiska förhållandena är möjligt, så måste enligt mitt förmenande Riksdagen vidhålla sitt förut fattade beslut och antaga äfven vanhäfdslagen. Denna uppfattning har delats af fyra af Andra Kammarens ledamöter i lagutskottet, och de ha i en reservation hemställt, att kammaren måtte antaga, såsom § 1 i denna lag, § 1 af den vanhäfdslag, som kammaren förlidet år biföll.

Jag anhåller således nu att få yrka bifall till den af herr Pettersson och mig m. fl. vid denna paragraf afgifna reservationen.

Häruti instämde herrar *Jansson* i Edsbäcken och *Pettersson* i Södertälje.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Det är, som jag nämnde vid ett föregående tillfälle, då jag uppträdde i denna fråga, först vid ett jämförelsevis sent stadium som jag kommit att sysselsätta mig med Norrlandsfrågan. Anledningen att jag emellertid kommit att göra det är, att jag, sedan jag blef landshöfding i Jämtlands län, fått ett särskildt intresse för hvad som rör Norrlands förhållanden. Jag har ock, sedan detta ämbete anförtroddes mig, sökt att sätta mig in i förhållandena, och jag vågar säga, att jag bildat mig en, så vidt jag kan förstå, tämligen klar och äfven självständig uppfattning i frågan. Det är denna min uppfattning jag nu anhåller att få för ledamöterna i kammaren framlägga.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Jag vill då genast från början konstatera såsom ett faktum, att i denna min öfvertygelse bestämdt ingår behofvet af en särskild lagstiftning för Norrland af ifrågavarande beskaffenhet. Jag vill nu yttra mig om de närmast föreliggande delarne af densamma, arrendelagen och vanhäfdslagen, som de ju allmänligen kallas.

Beträffande först arrendelagen, skall jag icke närmare ingå på den af Norrlandskommittén insamlade utredningen. Den är vidrörd af den förste talaren. Jag skall endast rörande det län jag tillhörbe att få nämna några siffror. Som han antydde, utskickade norrlandskommittén en del frågor till besvarande dels af socknarnas förtroendemän — kyrkoherdarne eller andra trovärdiga män inom socknarna — dels också till länsmännen, i hvad som angick deras distrikt. Två af dessa frågor lödo, den ena: »Är i eder socken eller edert distrikt jordbruket på bolagshemman underlägset jordbruket på böndernas hemman, eller icke?» och den andra: »Har inom eder socken eller edert distrikt jordbruket blifvit sämre, sedan egendomarna kommit i bolagens händer?»

Beträffande första frågan lämnades, hvad Jämtlands län beträffar, från sockenombuden i 45 socknar det svar, att jordbruket på bolagshemman var underlägset jordbruket på andra hemman, från 4 socknar svarades, att det var lika godt; men att det var öfverlägset, inberättades icke från någon enda socken. Hvad länsmännens uppgifter beträffar, lödo de så, att jordbruket på bolagshemman var sämre än jordbruket på andra hemman i 20 distrikt, att det var lika godt i 2 distrikt men att det icke var öfverlägset i något enda. — Den andra frågan, huruvida jordbruket gått tillbaka, sedan egendomarna kommit i bolagens händer, besvarades från 47 socknar så, att det hade gått tillbaka, och från 2 socknar så, att det icke gått tillbaka. Från länsmansdistrikten svarades, att det gått tillbaka i 18 distrikt, och att det icke gått tillbaka i 2. — Såsom bevis på beskaffenheten af denna tillbakagång må nämnas, att enligt norrlandskommittén det vore vanligt, att kreatursstocken på hemmanen minskats till hälften; det har till och med inträffat, att den minskats från 60 à 70 till 4 à 5. Det är ju uppenbart, att detta icke är som det bör.

Dessa svar hänföra sig nu till förhållandena, sådana de voro år 1902. Jag tror nog, att sedermera under opinionens tryck, särskildt af vissa bolag, en smula arbetats på att göra förhållandena bättre, men i allt fall torde de ännu i stort sedt vara sådana, att de ej kunna anses tillfredsställande. Man arbetar för närvarande, särskildt inom det län jag tillhör, men äfven inom andra län i Norrland, mycket på jordbrukets utveckling. Hushållningssällskap och andra korporationer, äfvensom enskilda, göra i detta hänseende så mycket de kunna. Att då en så stor del af jorden inom Norrland, som den, som för närvarande innehafves af bolagen, skall i allmänhet skötas illa, är naturligtvis ytterst otillfredsställande. Det är därför nödvändigt att få det bättre ställdt på bolagshemmanen,

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

och dit syftar arrendelagen. Det är meningen, att man hos arrendatorerna skall framkalla större intresse och större förmåga att åstadkomma förbättringar. För detta ändamål måste man ha större stabilitet i arrendeförhållandena, än nu, då arrendatorerna sitta utan kontrakt eller med obestämda eller korta kontrakt. Vidare fordras mera hjälp af dem, som äro i tillfälle att hjälpa, nämligen jordägarne, bolagen. Därför är det man, såsom äfven framgick af den förste talarens redogörelse för arrendelagen, söker genom denna lag åstadkomma ordentliga kontrakt, längre, bestämd arrendetid, hjälp till byggnader och ersättning för förbättringar. Detta är oundgängliga villkor för att få jordbruket äfven på bolagens hemman att gå framåt. Det är, hvad man vill ernå med arrendelagen.

Går jag sedan till lagen om vanhäfd eller lagen om uppsikt, som Kungl. Maj:t kallar den, framhöll jag redan i fjol, att denna lag är ett nödvändigt komplement till arrendelagen. Det visar sig nämligen hos bolagen en icke ringa benägenhet att lägga ned jordbruket, antingen så, att de låta hemmanet så att säga återgå till naturtillståndet, det vill säga till skogsbruk, eller ock så, att de slå tillsammans flera brukningsdelar, så att det till exempel i stället för 6 blir 3 eller något dylikt. På detta förhållande gifvas många exempel i norrlandskommitténs betänkande. Jag skall för min del icke här upprepa dem. Jag skall endast meddela den allmänna beskrifning norrlandskommittén i sin motivering till denna lag gör rörande förhållandena, sådana de tedde sig år 1902. Kommittén säger:

»Hemmanet blir ödeshemman. Byggnaderna öfverlämnas att förfalla. Åkrarna få växa igen till lindor, på hvilka den naturliga foderafkastningen skördas, så länge den ersätter bärgningskostnaden. Småningom gör skogen sitt inträde, och snart är densamma ensam herre på valplatsen. Ibland händer till och med, att åkrarna direkt besås med skogsfrö.»

Detta är icke förhållandet allestädes, men det förekommer icke få exempel därpå.

Jag nämnde, att bolagen ofta slå tillsammans flera brukningsdelar, och jag vill nu meddela ett färskt exempel härpå. Det stod i Jämtlandstidningnrna i vintras en annons, på hvilken min uppmärksamhet fästes och hvilkens innebörd jag därför tog reda på. Det var en annons om försäljning af byggnader på tre, ett bolag tillhöriga, hemman i en socken söder om Östersund, sålunda icke någon af de så kallade fjällsocknarna. Jag skref till kretsafdelningens i hushållningssällskapet ordförande i orten, hvilken tillika är landstingsman och alltså en person, för hvilken man bör hafva fullt förtroende. Han svarade mig så:

»Med anledning af herr landshöfdingens bref är jag i tillfälle meddela, att omskrifna auktion just är ett typiskt exempel på bolagens sätt att sammanslå hemman till färre antal brukningsdelar. Bolaget äger nämligen 6 gamla hemman af denna by, men som

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

dessa sammanslagits till 3 brukningsdelar, hafva de annonserade byggnaderna blifvit öfverflödiga. De hafva nämligen varit afsedda för de öfriga 3 indragna hemmanen. Nu kan det visserligen stundom finnas fall, då ett dylikt tillvägagångssätt ej är alldeles förkastligt, om nämligen jorden varit uppdelad i väl små skiften, så att det varit klent med besutenheten. Men det är ej alls förhållandet här, utan hela byn företer en sorglig anblick af vanhäfd å både hus och jord. Bolaget äger nämligen hela byn utom ett mindre hemman om $^1/_{24}$ mantal.»

Detta har tilldragit sig i år. Det är, mina herrar, angeläget att komma till något resultat för att afhjälpa sådana missförhållanden, och det är angeläget att komma dit *snart*. Jag behöfver endast erinra om detta exempel, för att man skall inse det. Medan hushållningssällskapet sträfvar allt hvad det kan för att genom egnahemslån m. m. ordna småbruk och egna hem för att på detta sätt få flera armar till hjälp vid utvecklingen däruppe, går det så till, som jag nyss beskrifvit; och detta är icke något på senare tider alldeles enastående exempel.

Det har varit så under det sista årtiondet, att folkmängden i Jämtlands län, ett län, där den otvifvelaktigt borde tillväxa, och tillväxa *kraftigt*, stått stilla, ja, under vissa år, hvad beträffar landsbygden, gått tillbaka. Under femårsperioden 1900—1905 ökades folkmängden med 1,838 personer, alltså en ökning på icke fullt 2 procent. På landsbygden minskades den under vissa år. År 1903 inträdde sålunda en dylik minskning, och först år 1906 var man uppe i samma folkmängdssiffra som år 1902.

Detta måste ovillkorligen väcka allvarliga bekymmer. Det är nöd, trängande nöd, att någonting göres för att bättra dessa förhållanden, och *det är trängande nöd, att det göres snart.*

Till dessa ekonomiska vådor komma de *sociala*. Jag vill här icke ingå på en närmare skildring af dem. De torde för hvar och en, som tänker sig in i förhållandena, vara uppenbara nog. Det är angeläget, ej minst ur den synpunkten, att ändring sker. Detta om frågan i allmänhet.

Beträffande det föreliggande förslaget, vore det utan tvifvel bra att få så effektiva bestämmelser som möjligt. Men jag är för min del fullt öfvertygad om, att det, för att icke förhållandena skola blifva ännu sämre, är nödvändigt, att man *snart* kommer till ett resultat, och då inga utsikter finnas att kunna komma så långt, som vissa reservanter önska, måste man, för att icke missförhållandena skola allt mera bita sig fast, *så att ändring icke vidare kan äga rum, göra eftergifter för att få fram, hvad man kan få fram.*

Beträffande då först arrendelagen, föreligger här ett förslag från Kungl. Maj:t, hvilket, på sätt den förste talaren antydde, öfverensstämmer med den af herrar Staaff m. fl. framburna motionen i allt utom ifråga om minimiarrendetiden. Oaktadt man nog skulle, i enlighet med herr Lindhagens reservation, önska vissa förändringar

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

i detta förslag, tror jag dock, att förhållandena genom ett antagande af förslaget skulle blifva så ojämförligt mycket bättre än nu, att det vore till stor skada, om förslaget skulle afvisas. Jag är därför fast öfvertygad om, att det vore gagneligt, om detta förslag nu i hufvudsak antoges. Visserligen föreligga, såsom den förste talaren antydde, vissa skiljaktigheter emellan de olika kammarledamöternas i utskottet uppfattning, men man får väl försöka komma till något gemensamt resultat.

Hvad sedan beträffar vanhäfds- eller uppsiktslagen, är utan tvifvel det förslag, som i fjol framlades af vissa motionärer, och som är detsamma, som framlagts i år af samma motionärer, det effektivaste. Men jag tror, att det är absolut omöjligt att få Första Kammaren att gå med på detta förslag, och då jag, som nämndt, önskar, att en lagstiftning må komma till stånd redan i år, gäller det att se efter, på hvilka punkter man skall kunna göra eftergifter. Hvad jag då icke vill gifva efter på är att man får en hämsko mot jordbrukets nedläggande på hemmanen, mot att jordägaren, bolaget, vidtager åtgärder, som leda till upphörande af småbruk i stället för att sådana borde utvecklas och blifva allt flere. Jag för min del vill icke släppa kraftet att söka motarbeta detta förhållande. För sådant ändamål anser jag, att man *icke kan från uppsiktslagen undantaga de af bolagen enligt nya arrendelagen utarrenderade hemman*, ty om man gör det, är det ingenting som hindrar bolagen att nedlägga jordbruket på *dessa* hemman, blott de äro öfverens med arrendatorn, ja, till och med därförutan, i det han ej mäktar göra sin rätt gällande. Och de utarrenderade hemmanen äro i allt fall det stora flertalet. Därför har jag såsom gräns för huru långt mig synes att man kan gå, afgifvit en reservation, som är fogad till detta betänkande och uti hvilken jag bibehållit ansvarigheten enligt häfdelagen äfven för de enligt nya arrendelagen utarrenderade bolagshemmanen men inskränkt bolagens ansvarighet till det, hvarför de själfva *enligt arrendelagen* skola svara. Det är nämligen så, att enligt arrendelagen det åligger jordägaren att vid tillträdet tillhandahålla arrendatorn för jordbrukets bedrifvande nödiga byggnader samt, där under arrendetiden hus tarfvar ombyggnad, sådan verkställa, så ock att ombesörja de för nödig byggnads bibehållande i brukbart skick erforderliga större reparationer. För att hålla kontroll öfver att sådant sker — icke blott den kontroll arrendatorn har rätt att utöfva, hvilken kan bli ingen, därest arrendatorn och bolaget därom äro öfverens, och hvilken en arrendator, äfven om han vill, kanske har svårt att göra gällande, — böra också utarrenderade hemman stå under uppsikt. Jag har därför bibehållit uppsikten i detta afseende, och därmed anser jag, att man äfven fått behörig trygghet för att icke ett kringgående af lagen skall kunna äga rum genom skenaftal med bulvaner, som kunna finnas villiga att låna sig därtill. Däremot är jag villig medgifva, att billighet och rättvisa kunna kräfva, att *jordägaren* be-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

frias från ansvar, eventuellt böter, för sådana försummelser, som *arrendatorn* låter komma sig till last. Det ligger en viss sanning uti, hvad som framhållits, nämligen att, därest jordägarens ansvar i det fallet kommer att stå kvar, han skulle få anledning att blifva särskildt hård emot arrendatorn af farhåga att blifva dömd till ansvar därför att arrendatorn icke sköter jorden ordentligt.

Visserligen är det också sant, att de ordalag, i hvilka vanhäfden beskrifves i min reservation, och som äro lika dem, som användas i Kungl. Maj:ts förslag, äro lindrigare än hvad de äro enligt herr Petterssons i Södertälje med fleras reservation. Men jag har icke kunnat finna annat än att ordalagen, sådana de äro i Kungl. Maj:ts proposition, väsentligt öfverensstämma med hvad norrlandskommittén i sin motivering förmenat, att här borde bestämmas. Norrlandskommittén har sagt, att det kan föreligga två olika slag af vanhäfd. Det ena, vanskötsel, som gör, att egendomen under en tid gifver mindre afkastning, men endast *temporärt;* och det andra då odlad jord så småningom återgår till naturtillståndet och dess afkastningsförmåga *för framtiden* väsentligt reduceras. Om det sista slaget säger norrlandskommittén: »mot den gröfre vanvården, som sker så att säga afsiktligt, därför att jordens ägare icke vill vara jordbrukare och som tydligen leder till odlingens tillbakagång samt beröfvar den kommande generationen förmånen af att få mottaga uppbruten jord till samma omfattning och afkastningsförmåga som de gångna släktenas arbete beredt åt den närvarande, mot denna vanvård synes staten vara berättigad att inskrida? Jag för min del kan icke finna annat än att detta sista slag af vanvård drabbas af de af mig använda ordalagen. För öfrigt är jag af den meningen, att ordalagen betyda mindre; allt beror på den jordbrukskommission, som i första hand skall ha uppsikt öfver att vanhäfd icke sker. Blir det en duglig och praktisk jordbrukskommission, kommer lagen att verka godt, men blir det en dålig jordbrukskommission, verkar lagen sämre, alldeles oafsedt, i hvilka ordalag vanhäfden är beskrifven, så snart man blott fått med, hvad som hufvudsakligen bör vara med.

Nu har jag tänkt mig en möjlighet att kunna komma till ett slutligt resultat i ungefärlig öfverensstämmelse med det förslag, jag redogjort för och som innebäres i min reservation. Jag tror, att härigenom skulle vinnas mycket afsevärda förmåner; man skulle kunna hindra det år för år i mer eller mindre mån fortgående nedläggandet af småbruk, som det är så viktigt att förekomma. Jag tror ock, att en lagstiftning, sådan som den jag nu gjort mig till försvarare för, skulle i allmänhet göra tillståndet med bolagsarrendena mycket mera tillfredsställande än hvad det nu är.

Å andra sidan måste jag rättvisligen erkänna, att när jag inom lagutskottet redogjorde för min reservation, vann densamma inga sympatier från Förstakammarledamöternas sida inom utskottet, utan det sades tvärtom från auktoritativt håll, att det kunde de

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

icke gå med på. Det är dock möjligt, att saken ställer sig annorlunda, om den kommer sammanjämkningsvis. I allt fall skall jag *med den bestämdt uttalade afsikten att komma till ett lämpligt sammanjämkningsförslag* vid detta tillfälle gifva min röst åt det förslag till § 1, som framlagts af reservanterna, herr Pettersson i Södertälje med flera.

Med herr Widén förenade sig herr *Petrén*.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag behöfver icke blifva mångordig. Jag skall endast be att få säga några ord i synnerhet med anledning af herr Zetterstrands anförande. För min del kan jag icke invagga mig uti stora förhoppningar om att det lagförslag, som nu framlagts, kommer att lända till oändlig välsignelse, eller huru det nu var herr Zetterstrand uttryckte sig. Jag tror snarare, att det är en skickligt afvägd lagstiftning i syfte att af Norrlandslagstiftningens ändamål i förevarande del vinna så litet som möjligt. Och jag tror icke heller, att man, såsom herr Widén sade, kan vara öfvertygad om, att speciellt arrendelagen i sitt nuvarande skick kommer att i så många afseenden lända Norrland till gagn, allra minst om det förhåller sig på det sätt, som från många håll inrapporterats, att bolagen redan arrangerat det så, att de upprättat kontrakt, på hvilka den nya lagen icke blir gällande. Är detta förhållandet, förstår jag icke, hvari de stora välsignelserna bestå.

För att vinna något måste visserligen kompromissas i hög grad. Jag har icke heller förbisett, att man i norrlandsfrågan är tvungen att göra det, utan jag har förlikat mig med arrendelagen, ehuru den i vissa afseenden är blott ett sken utan innehåll, jämte en svag vanhäfdslag, som skall gälla för alla fastigheter af ifrågavarande slag. Men när man vill ställa så till, att där arrendelagen skall gälla får vanhäfdslagen ej gälla och där vanhäfdslagen skall äga tillämpning får ej arrendelagen tillämpas, kommer man till en sådan förknappning af innehållet i ifrågavarande lagstiftning, att jag för min del icke kan vara med längre, utan anser, att ett sådant förslag skulle omintetgöra större delen af det arbete, som nedlagts för att åstadkomma något till förmån för jordbruket på bolagshemmanen och för arrendatorerna. Jag tror icke, såsom herr Zetterstrand, att den nu föreslagna resten af en vanhäfdslag är ett uttryck af tillmötesgående från Första Kammaren, utan jag tror, som sagdt, att det är ett förslag afvägdt för att kunna komma ifrån all denna oro för minsta möjliga pris eller helst utan att behöfva betala någonting alls. Detta är syftemålet, det står ju alldeles klart.

Staten har genom sina afvittringar velat befordra landets uppodling och bebyggande i Norrland oeh Dalarne. Dessa afsikter grusades emellertid i väsentliga delar genom afvittringens oförutsedda följder: bolagsförvärfven. På de trakter, som hemsöktes af dem, icke blott afstannade allt vidare odlingsarbete utan äfventyrades

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

jämväl den odling, som redan kommit till stånd. Då bör väl staten ha till uppgift att fullfölja sina goda afsikter jämväl på bolagsdomänerna, nämligen att odlingen skall upprätthållas och ny bygd brytas, och att jordbrukarne skola återfå något af den självständiga ställning de förut haft. Detta måste därför lagstiftningen gå ut på, såvida den vill göra anspråk på att vara en socialreformatorisk lagstiftning. Detta kan icke vinnas utan att bland annat på hela detta bolagsområde samtidigt en arrendelag och en vanhäfdslag komma att äga tillämpning. Nu vill man nöja sig med den förra, men detta är icke det mål vi böra sträfva efter; utan vi måste ställa lagstiftningen så, att vi verkligen kunna se, att hufvudändamålet i stora drag vinnes, och därför fordras äfven en vanhäfdslag.

Jag förmodar, att det äfven varit regeringens mening, att arrendelagen helst skall gälla för alla dessa hemman i stort sedt. Men om vanhäfdslagen icke skall äga tillämpning på dem, hvad är det, som då kastas öfver bord?

Jo, för det första det stora nationalekonomiska intresset, att å dessa hemman odlingen skall gå fram eller åtminstone den bestående odlingen upprätthållas — detta syfte har som sagdt då alldeles blifvit åsidosatt. Då det i Riksdagen talas så mycket om, att vi skola förebygga emigrationen och tillvarataga landets naturliga hjälpkällor, så är det klart, att jag, som delar denna uppfattning, måste känna mig högeligen nedslagen inför en lagstiftning, som vill lösa frågan på sätt här föreslagits.

Vidare var ju en annan uppgift för denna vanhäfdslag, att den skulle så att säga befrämja, att hemmanen blifva utbrutna på frivillighetens väg i och för åstadkommande af en självständig ställning för deras brukare. Om icke vanhäfdslagen blir tillämpad på alla dessa arrendehemman, så kommer icke lagen att i det afseendet tjäna sitt ändamål.

Slutligen skulle också vanhäfdslagen leda till att framtvinga arrenden. Men man måste naturligtvis medgifva, att vanhäfdslagens tillämpning på icke utarrenderade hemman bör i någon mån leda till att, om lagen är mycket betungande, bolagen hellre öfvergå till att utarrendera hemman enligt nya lagen. Men är detta fallet, så visar det just, att vid utarrendering enligt den nya lagen kommer den nationalekonomiska synpunkten alldeles till korta, då man ju ej behöfver tänka på jordens häfd.

Nu tror jag för öfrigt, att bolagen skola ställa sig tveksamma i fråga om hvilket som i praktiken blir billigast: att ha öfver sig en arrendelag eller en vanhäfdslag, vanhäfdslagen är i sitt ursprungliga skick mildt affattad; man har med den endast velat träffa gröfre vanvård. Men det nu förevarande förslaget skulle ytterligare minska lagens effektivitet.

Herr Widén sade visserligen, att i det stora hela uttrycken i de olika förslagen praktiskt taget komme att betyda detsamma. Men det är åtminstone icke meningen med Kungl. Maj:ts förslag —

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

hvarför skulle då Kungl. Maj:t eljest ha föreslagit en ändring? Jag förstår för öfrigt icke hvarför terminologien blifvit ändrad. Ty det har aldrig Första Kammaren begärt — det har man uppfunnit från något håll, där man tydligen ej intresserar sig för en effektiv vanhäfdslag. I propositionen säges visserligen, att man endast velat bättra upp norrlandskommitténs formulering, då det af motiveringen i kommitténs betänkande skulle framgå, att Kungl. Maj:ts formulering vore ett riktigare uttryck för kommitténs uppfattning. Jag skall be att på det bestämdaste få anhålla, att man icke på detta sätt söker rida med norrlandskommittén, utan i stället ärligt bekänner sina egna mot kommitténs syften stridande afsikter. Hvad kommittén skrifvit, det hafver den skrifvit. Att åberopa dess motivering för detta ändringsförslag, är dessutom meningslöst. Ty kommittén har i sin motivering till och med kursiverat just den formulering, som återfinnes i dess lagtext, där det nämligen står, att »fastighet ej må så vanvårdas, att jordbrukets afkastningsförmåga uppenbarligen äfventyras». Detta är som sagdt kursiveradt i motiveringen och finnes infördt i lagtexten. Att sedan från annat håll säga, att kommittén misstagit sig och att dess motivering leder till, att man bör skrifva något annat, är ganska tilltagset, förefaller det mig.

Nu säger Kungl. Maj:t också uttryckligen ifrån, att meningen med denna ändrade formulering är den, att man icke skall få den uppfattningen, att ett inskridande bör ske redan på ett tidigare stadium, eller att inskridande bör äga rum, redan när man ser, att jordbrukets afkastningsförmåga äfventyras. Kungl. Maj:t vill icke, att man inskrider förrän man står inför den fullständiga förintelsen. Detta innebär en stor skillnad, och gör, att jag tror, att bolagen med en så beskaffad vanhäfdslag skulle reda sig mycket godt utan att behöfva utarrendera enligt den nya lagen.

För öfrigt, om en arrendelag ensamt blir gällande för bolagshemmanen, har man, som herr Zetterstrand framhållit, att befara, att lagen kringgås exempelvis därigenom, att i de ganska vanliga fallen, att två bolag sammanslagits, det ena bolaget utarrenderar till det andra. Då betyder det ej så mycket hvad arrendelagen innehåller. Men med en effektiv vanhäfdslag lönar det sig ej att kringgå lagen. I Kungl. Maj:ts förslag detta år till lag om ägostyckning se vi, att bolagen gått till väga på samma sätt på ett annat område, nämligen i fråga om att kringgå bestämmelsen, att ägostyckning skall ske på rationellt sätt. Man begagnade sig nämligen härvid i stället af jordafsöndring, innan jämväl sådan afsöndring af lagen omgärdades med garantier i förenämnda afseende. Jordafsöndring kan endast ske genom försäljning, som då ägde rum på det sättet, att det ena bolaget sålde till det andra endast den odlade jorden eller någon del däraf utan husbehofsskog eller odlingsmark. Så upplystes ha skett i Norrbottens län, och hela Jockmocks sockens bolagsjord lärer, enligt hvad jag erfarit, vara på det sättet afsöndrad från bolagshemmanen.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Af nu angifna skäl är det klart, att jag förenar mig med dem, som yrka bifall till det gamla förslaget till vanhäfdslag, som trots sina brister dock bygger på den enligt min uppfattning anständiga synpunkten, att här gäller det verkligen att icke leka med frågan.

Jag vill sluta med att göra en rättelse af ett misstag, som herr Zetterstrand gjorde sig skyldig till. Han började sitt anförande med att omnämna, att »herr Lindhagen är den förste, som väckt denna fråga på tal». Detta är alls icke fallet. Bolagsförvärfvens vådor väcktes på tal i Riksdagen redan 1894 af dalarepresentanten Vahlin; herr Åkerlund har sedan väckt motioner rörande viss utredning angående bolags förvärf af fast egendom i hela landet, och detaljer i norrlandsfrågan ha oupphörligen framdragits i Riksdagen genom norrlandsrepresentanter. Det enda jag för min del varit med om är, att jag samarbetat med Norrlands representanter för att få ett enhetligt grepp på frågan och alla de olika sidorna af saken historiskt belysta och sammanförda under en hatt under förhoppning att frågans lösning på det sättet skulle befordras.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Petersson: Herr talman, mina herrar! Jag bör kanske icke låta diskussionen öfver denna paragraf afslutas utan att ha yttrat några ord. Särskildt har jag blifvit föranledd därtill af den siste ärade talarens anförande.

Jag kan därvid inskränka mig till att något fylligare än som skett i den kungl. propositionen påpeka de skäl, som ligga bakom förslaget till inskränkning i häfdelagens räckvidd; skäl, som verkligen äga realitet och icke, såsom den föregående talaren tycktes tro, endast skulle täcka försök att få så litet innehåll i lagen som möjligt.

Om jag ser denna sak från *jordägarens* synpunkt, så är det, synes mig, minst sagdt obehagligt att lägga på honom ansvaret för en häfd, öfver hvilken han ingenting har att säga. Då man sträfvar efter att göra arrendatorn så självständig som möjligt gent emot jordägaren, så är det obilligt, att jordägaren skall svara för hvad arrendatorn försummar. Och ju flera tvingande bestämmelser som införas i arrendelagen, ju mera hindras man att där inrycka bestämmelser, som kunde behöfvas för att trygga jordägaren, och ju mindre rimligt är det att göra jordägaren ansvarig för den häfd, hvari hemmanet kommer.

Men denna synpunkt är dock icke den mest vägande enligt min mening. Jag anser att jämväl ur *arrendatorns* synpunkt är det större skäl att stanna vid Kungl. Maj:ts förslag. När, såsom herrarna minnas, år 1907 det framlades en vanhäfdslag, som för Norrland omfattade all jord, den enskilda lika väl som bolagsjorden, protesterades det på det allra skarpaste mot att ställa jordbruket och dess idkare under en så beskaffad kontroll som detta lagförslag

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

stadgade. Detta underströks här i kammaren från de mest skilda håll. Dåvarande jordbruksministern yttrade sig till statsrådsprotokollet bl. a. på följande sätt: »ett ingripande i sådan riktning från statens sida i den enskildes hushållning, där jorden äges och brukas i jordbrukssyfte och för att ägaren eller brukaren däraf skall hafva sin hufvudsakliga bärgning, torde vara hvarken af behofvet påkalladt eller i stort sedt ens ägnadt att främja en bättre skötsel af jorden.»

Nu vill man skapa en självständig arrendatorsklass, och på samma gång lägger man den under en uppsikt, som man ej vill underkasta jordbrukare. Och — märken det, mina herrar, det är icke under statens uppsikt man ställer arrendatorn, utan under jordägarens, därför att jordägaren otvifvelaktigt måste ingripa på ett vida tidigare stadium för att rädda sitt eget skinn.

Härmed äro vi inne på den mera praktiska sidan af saken, som jag tycker talar ett oförtydbart språk. Det är klart, att hvarje syn af jordbrukskommissionen på ett utarrenderadt bolagshemman betyder en vräkt arrendator. Ty härvid föreligger en så beskaffad vanhäfd, som enligt arrendelagen utgör skäl för jordägaren att vräka, och det synes mig uppenbart, att icke jordägaren vill bättra och låta arrendatorn sitta kvar. Men enligt min uppfattning betyder det mer än så: det betyder flera vräkta arrendatorer. Ty det ligger i sakens natur, att jordägaren, som riskerar att bli tagen för hufvudet, ingriper redan på ett tidigare stadium. Han är ock i stånd därtill; ty den vanvård af fastighet, som afses i § 26 arrendelagen, inträder nog tidigare än då öfver hufvud taget jordbrukskommissionen vill ingripa. Om det nu tillika blefve så, som herr Lindhagen under hela denna frågas behandling så skarpt yrkat, nämligen att begreppet vanhäfd skulle bestämmas med hänsyn till det normala, vanliga tillståndet å bondehemman i orten — herrarna veta, att det är hans ståndpunkt, att så fort jordbruket å ett bolagshemman understiger det, som är normalt på bondehemman i trakten, så skall vanhäfd anses föreligga — så förstår jag ej, hurudan arrendatorsklassens ställning skulle bli, ty då blefve vräkning genom jordägarens inskridande möjlig, så snart arrendatorns jordbruk understege hvad som vore det vanliga för ett angränsande bondehemman.

Det är betecknande, att när norrlandskommittén framlade sitt förslag, enligt hvilket vanhäfdslagen skulle träffa all utarrenderad bolagsjord och jordägaren vara ansvarig för häfden, så har kommittén intet annat medel att anvisa eller annat skäl att åberopa än att jordägaren skall vaka öfver att arrendatorn i tid skiljes från arrendet. Det heter så i kommitténs betänkande: »Det är ägaren, som i första hand gent emot det allmänna bör vara skyldig tillse, att odlingen på hans ägor icke går tillbaka; och denna fordran kan icke anses obillig mot jordägaren, då denne enligt den föreslagna arrendelagen alltid har rättighet att uppsäga den arrendator, som uppenbart vanvårdar egendomen.» Det vill alltså säga, att om en jordägare vill vara barmhärtig och hysa misskund och tålamod mot

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

en arrendator, så kan han icke göra det utan att riskera att själf komma i kollision med vanhäfdslagen. Det synes mig verkligen, om man ser saken sådan den är, som om det skulle vara i arrendatorernas intresse mest påkalladt, att häfdelagen inskränker sig till, såsom Kungl. Maj:t föreslagit, de hemman, som bolagen icke ha utarrenderade. Därmed träffar man ock hvad man vill träffa och sätter den jordbrukande arrendatorsklassen, som man vill hjälpa på benen, mera i paritet med de självständiga jordägarne där uppe. Detta är ju målet, hvartill lagstiftningen syftar.

Nu talar man om nödvändigheten af att offra arrendatorernas självständighet — ty ett offer är det — för att man skall kunna hindra bolagen att kringgå lagen. Annars skulle de, menar man, utarrendera hemmanen åt bulvaner och låta jorden ligga för fäfot, hvilket de då skulle ha rättighet till. Ja, det är naturligt, att det kan konstrueras fram fall, då ett sådant kringgående af lagen är möjligt, men man får väl också räkna med hvad därvidlag är antagligt. Och då synes det mig, som om man till en början icke skulle vara berättigad att utgå ifrån att bolagen skola visa sig illojala och försöka kringgå lagen. Jag antager, att de flesta bolag skola finnas ganska benägna att utarrendera sina hemman under den nya arrendelagens bestämmelser, därför att de veta, att statsmakterna önska det och att de under sådana villkor få drifva sin skogsnäring utan vidare anspråk från statens sida. Det skälet är så starkt, att det ensamt antagligen kommer att förmå en stor del bolag till sådan utarrendering. För öfrigt, om bolagen försökte kringgå lagen, skulle det naturligtvis bero därpå, att bolagen hade fördel af att utarrendera till bulvaner. Jag har mycket svårt att konstruera fram någon sådan fördel; i stället skulle jag vilja säga, att, såvidt jag förstår, bolagen komme i ett så obehagligt beroende af en sådan arrendator, att de nog aktade sig för att göra det. Det kunde så hända, att denne en dag, när konjunkturerna blefve annorlunda eller han öfverlåtit till en annan o. s. v., funne med sin fördel förenligt att göra realitet af sitt arrendekontrakt. Bolagen finge bygga upp husen åt honom; han skördade, toge bete och tillgodogjorde sig afkastningen af arrendehemmanet. Sådana kunna konjunkturerna bli, och jag tviflar på, att bolagen skulle vilja inlåta sig på sådana affärer.

Det har framkastats, att man kunde tänka sig, att bolagen utarrenderade sina fastigheter till hvarandra och därefter kvittade. Men då lärer väl det arrenderande bolaget i sin ordning komma att sätta dit subarrendatorer på hemmanen. Jag har svårt att tänka mig, huru det skulle gå till på annat sätt. Men en dylik subarrendator vore skyddad af den nya arrendelagen och blefve i åtnjutande af de förmåner, som däri tillförsäkras honom. Ty denna gäller all så beskaffad jord, som äges af bolag, och det talas icke om hvem som arrenderar ut jorden. Utarrenderingen kan nu visserligen tänkas ske till bolagens egna tjänstemän, och det är den punkt, där ett

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

kringgående må vara möjligt. Anser man, att man bör trygga sig häremot, finnes det emellertid antagligen möjligheter därtill utan att man behöfver gå så långt, som herr Lindhagen påyrkat, nämligen att lägga häfdelagen öfver all den utarrenderade jorden.

Jag har velat säga detta för att så skarpt, som det varit mig möjligt, klargöra det resonnemang, som för mig såsom föredragande ligger till grund för det slut, hvartill Kungl. Maj:t i sin proposition kommit.

Herr Lindhagen: Den synpunkt, som här framhållits om hänsyn för arrendatorerna och de svårigheter, hvari de förmenats komma, ifall häfdelagen tillämpades på arrendehemmanen, gjorde sig äfven gällande i debatten i Första Kammaren. Det är ganska intressant, att nu från det hållet finna så mycken ömhet för arrendatorerna, hvilket man aldrig tillförne förmärkt. Men så är också valutan för denna plötsliga människokärlek synnerligen riklig, ty den består däri, att häfdelagen icke tillämpas på dessa hemman, och då är det ganska förklarligt, att Första Kammaren skyndar att i det afseendet visa sig mänsklig, hvilket man annars aldrig vid något tillfälle gjort i dessa frågor. Nu vill jag icke säga, att äfven herr justitieministern ser saken så, utan han vill, frånsedt sitt påfallande obetydliga intresse för själfva saken, förmodligen ha fram en kompromiss och därför måste han söka försvara sina synpunkter med hvilka medel som helst. Litet hvar halta vi ju, när vi skola försvara kompromisser.

Men för öfrigt äro de vräkningsscener herr justitieministern här upprullat för arrendatorerna fullständigt konstruerade, en afspegling bara af den frihandsmålning herr Trygger gjorde i Första Kammaren. Ty hur ställer det sig med denna sak. Jo, jordägaren svarar för vanhäfd, och därvid är det ju icke fråga om att sköta jordbruket mönstergillt, utan endast så, att icke jordbrukets afkastningsförmåga uppenbart äfventyras. För att icke detta skall äga rum, är det ingen svårighet att vidtaga åtgärder, och jordägaren får härför lång tid, ända till fyra år, på sig. Huru ställer det sig vidare för arrendatorerna härvidlag? Arrendatorn får mottaga sitt arrende efter syn, och då konstateras, i hvilket skick ägorna befinna sig, och sedan får han afträda arrendet likaledes efter syn. Äro ägorna mottagna i dåligt skick, kan aldrig inträda skyldighet för arrendatorn att ansvara för något omöjligt eller att ägorna genast försättas i godt stånd. Det enda jordägaren kan göra är att, om arrendatorn uppenbart tredskas och icke sköter fastigheten ordentligt efter förmåga, hos vederbörande myndighet få utverkad vräkning på arrendatorn. Jordägaren har som bekant ingen befogenhet i dessa afseenden och myndigheterna komma ej att låna sig till hvad som helst. Men har en arrendator i detta afseende icke gjort hvad han skäligen kan och skall göra, kan han vräkas redan enligt den allmänna arrendelagen, där bland de fall, då en

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

arrendator förverkar arrenderätten, äfven upptages det, att han icke sköter jorden väl. I detta fall är således den nu förevarande lagen icke svårare mot arrendatorerna än den allmänna arrendelagen är.

Hvad angår det, att lagen kan kringgås, skulle jag icke vilja göra ett lika stort nummer däraf, ty alla lagar kunna kringgås. Men af det svar herr justitieministern lämnat angående den i detta afseende särskildt svaga punkten hos lagförslagen — som äfven herr Zetterstrand erkänt vara en svag punkt — framgår, att icke heller herr justitieministern kunnat visa klara papper på, hur han tänkt att saken skall ordnas. Han sade, att det alltid kunde bli obehagligt för ett bolag, som arrenderade ut åt bulvaner, då ju dessa kunde komma på andra tankar och uppträda självständigt samt åberopa sina rättigheter. Ja, det kan nog hända någon gång, men när ett bolag väljer en bulvan, så är helt visst denne en pålitlig person, hvarför det säkerligen blir endast i sällsynta undantagsfall, som bolagen bli lurade. Men jag framhöll också, att det af Kungl. Maj:ts egen proposition om ägostyckning framgår, att ett bolag äfven här, liksom i annat fall plägat ske, kan begagna ett annat bolag såsom bulvan, särskildt då två bolag kommit i samma händer. Många bolag i Norrland äro på det sättet sammanslagna. Härpå svarar emellertid herr justitieministern: ja, men det andra bolaget, det som arrenderar, måste i sin tur arrendera ut hemmanet enligt arrendelagen. Nej, det låter det just bli, det sätter dit en af sina tjänstemän eller en rättare eller låter jordbruket alldeles förfalla. Jorden är nämligen utarrenderad en gång enligt nya arrendelagen och någon ytterligare utarrendering påfordrar ej lagen.

Herr Pettersson i Södertelje: Herr talman! Herr justitieministern yttrade i sitt anförande till statsrådsprotokollet rörande detta lagförslag bland annat följande: »Man kan emellertid se denna fråga ur en mera praktisk-ekonomisk synpunkt. Syftet med norrlandslagstiftningen kan angifvas vara att i bondehand återföra jordbruksjorden med det utrymme i utmark, som kräfves för ett bärande norrländskt jordbruk, helst under äganderätt, men, där så ej kan ske, under tryggad arrenderätt. Om trävaruindustrien fogar sig efter denna statsmakternas — af omsorg för den jordbrukande befolkningen förestafvade — önskan och således antingen afhänder sig de för jordbruk lämpliga områdena eller upplåter dem på arrende, så att arrendelagsbestämmelserna blifva därå tillämpliga, så är denna lagstiftnings mål uppnådt. Längre syftade ej heller kommitténs vanhäfdslag, ty med den afsågs ingalunda att framtvinga ett rationellt jordbruk utan allenast att öppna möjlighet härtill genom att trygga den odlade jordens fortbestånd såsom odlad. Den vidare utveckling af det norrländska jordbruket, som må vara önskvärd, lärer böra i annat sammanhang blifva föremål för statsmakternas uppmärksamhet och torde väsentligen böra främjas genom andra medel.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.).

Med denna utgångspunkt kan man tvifvelsutan med fullt fog stanna vid en lag, som allenast supplerar arrendelagen och som går därpå ut, att sådana jordbruk, därå arrendelagen skulle vara tillämplig, i händelse de utarrenderades, men som icke på sådant sätt upplåtas, icke få nedläggas utan skola fortfarande uppehållas såsom jordbruk.»

Under den föregående diskussionen i dag har det redan erinrats, att norrlandskommittén åtminstone fattade sin uppgift åtskilligt vidsträcktare än hvad herr justitieministern velat inskränka sig till. Och om man går längre tillbaka, till Riksdagens egen ståndpunkt år 1901, vill jag erinra om att Riksdagen i den skrifvelse till Kungl. Maj:t, hvilken gaf uppslag till denna lagstiftning, anhöll, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruledes genom lagstiftning eller andra särskilda åtgärder den själfägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas *och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas* och, så snart ske kunde, för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill förhållandena kunde anses föranleda. Riksdagen år 1901 ansåg sålunda nödvändigt, att de ifrågasatta åtgärderna äfven skulle gå ut på jordbrukets utveckling och vidmakthållande.

När sedan dessa förslag till arrendelag och vanhäfdslag föredrogos inför Kungl. Maj:t år 1907, yttrade dåvarande t. f. chefen för justitiedepartementet följande: »Att det är en angelägenhet af vikt att söka förekomma, det den af ålder upptagna jordbruksjorden inom våra nordligaste landsändar genom ägarnes försummelse, likgiltighet eller öfvervägande intresse för trävarurörelse råkar i sådan vanvård, att dess afkastningsförmåga såsom jordbruksjord för framtiden äfventyras, därom lär icke kunna råda mer än en mening. Samtliga öfver förslaget hörda myndigheter hafva likaledes uttalat sig för behöfligheten af en lag i förevarande syfte eller åtminstone förklarat sig icke vilja afstyrka en lagstiftning i nämnda riktning.»

Vidare har äfven nuvarande chefen för justitiedepartementet under debatten om vanhäfdslagen i Andra Kammaren år 1907 yttrat, bland annat: »Hvad vi vilja, det är att förekomma, att jordbruket i Norrland lägges ned, att den odlade jorden får växa igen. Man vill — som norrlandskommitterade i sitt betänkande säga — icke tillåta en vanvård, som går därhän, att odlad jord så småningom återgår till naturtillståndet, att det kapital, som ligger i jordens egenskap att vara odlad, försvinner och dess afkastningsförmåga för framtiden minskas.» Och så tillägger herr justitieministern: »Med en så lagd lag vill det synas mig, som om man skulle träffa just hvad man vill, nämligen det uppsåtliga oskäliga nedläggandet af jordbruk.»

Jag tror sålunda, att vi reservanter, som i år ha motsatt oss den ifrågasatta inskränkningen af den föreslagna uppsiktslagens tillämplighet, ha rätt goda skäl från ärendets föregående behandling att åberopa, då vi vilja utsträcka den till att gälla all jord i Norr-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

land och i Dalarne, äfven de utarrenderade hemmanen. Ty, såsom redan är sagdt och som det torde vara svårt att förneka, ligger här den möjligheten öppen och klar, att bolagen kunna ingå skenarrendeaftal. Och om de göra så, lär det vara svårt att med den af Kungl. Maj:t föreslagna uppsiktslagen komma åt dem. Nu har visserligen herr justitieministern sagt, att man icke behöfver tro bolagen så illa, att de skola göra sig skyldiga till ett sådant förfarande. Men gentemot detta tillåter jag mig hänvisa på det sätt, som redan praktiseras. Man har nämligen exempel på, att bolagen redan nu på somliga håll kringgå den förbudslag, som år 1906 genomfördes med afseende å bolags jordförvärf i Norrland. Då bolagen vidtaga åtgärder för att komma ifrån denna för dem besvärliga lag, är det att antaga, att de äfven på sina håll skola vidtaga åtgärder för att komma ifrån de nu föreslagna lagarna.

Herr justitieministern yttrade vidare, att det skulle kunna vara rätt riskabelt för bolagen att uppgöra dylika skenarrendeaftal. Ty — menade herr justitieministern — det skulle kunna hända, att arrendatorerna togo dessa aftal på allvar, och då kunde bolagen råka rätt illa ut! Men det kan naturligtvis icke ifrågasättas, att bolagen, om de ge sig in på sådana vägar, äro nog enfaldiga att icke skaffa sig säkerhet för, att de ha arrendatorerna i sitt våld. Det kan ordnas på många olika sätt, exempelvis genom att låta vederbörande deponera en revers eller ikläda sig någon annan förbindelse. Nog finnes det möjlighet för bolagen att i detta fall inrätta det så, att de icke blifva lidande på affären.

För öfrigt har jag alldeles nyss blifvit erinrad om en sak, som stått omtalad i pressen, nämligen att bolagen på en del platser i Norrland redan börjat inrätta sig med tanke på den arrendelagstiftning, som nu föreligger, i det en del bolag ha upprättat arrendeaftal, antedaterade så pass långt tillbaka, att den nya arrendelagen icke under några förhållanden skulle på dem kunna blifva tillämplig. Jag tror alltså, äfven om man icke behöfver befara, att bolagen i allmänhet eller i mycket stor utsträckning skola komma att begagna sig af skenarrendeaftal, att i allt fall möjligheten, att en del bolag skola så göra, är så pass sannolik, att det är skäl att inrätta denna lag med hänsyn till en sådan möjlighet; och därför tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till första paragrafen i vanhäfdslagen med den lydelse, som är föreslagen af mig och mina medreservanter.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet antog kammaren det förslag till lydelse af förevarande paragraf, som innefattades i den af herr Pettersson i Södertelje m. fl. vid paragrafen afgifna reservationen.

Enligt utskottets förslag skulle *2 §* lyda sålunda:

Till sådan vanhäfd, som ofvan förmäles, är ej att hänföra nedläggande af jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet är

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.

Reservation hade afgifvits af herr *Lindhagen,* som ansett, att denna paragraf borde utgå.

Sedan paragrafen föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: § 2 i Kungl. Maj:ts förslag återfinnes icke i det äldre förslaget till vanhäfdslag, hvilket förslag kammaren genom sitt nyss fattade beslut tyckes ämna följa; och jag skall därför be att få yrka, att denna paragraf måtte utgå.

Man kan ju visserligen medgifva, att det är teoretiskt riktigt, att, såsom här sägs, till vanhäfd icke skall räknas, att jordbruk nedlägges å äga, som till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo. Men Norrlandskommittén har ansett, att detta fölle af sig själft. Och vi ha funnit, att det så mycket mindre behöfde särskildt utsättas i lagen som det med afseende å ägor, som före detta bönder ha uppodlat uppe i Norrland, förhåller sig på samma sätt som med andra bondehemman, att det endast är undantagsvis, som en sådan äga icke kan anses vara jordbruksvärdig. En uttrycklig bestämmelse sådan som den, hvilken här förekommer, får däremot ingen annan uppgift än att missbrukas. Det restes på sin tid det starkaste motstånd emot hvarje utredning rörande bolagshemmanens vanskötsel, och därefter gjordes svårigheter, när det var fråga om frågoformulären och val af personer för deras besvarande. Men sedan bevismaterialet inkommit till norrlandskommittén, förklarade bolagsintressenas talmän, att de visserligen icke ville motsätta sig en vanhäfdslag, men att förhållandet nog vore det att den vanhäfdade jorden i allmänhet vore af beskaffenhet, att dess odling icke lönade sig.

Det ligger således en stor fara i, att den föreslagna bestämmelsen i § 2 skall blifva allenast ett stöd och likom en pekpinne för dessa senare sträfvanden. Om den antages, kommer man nog att sätta i gång en kraftig agitation i de särskilda fallen för att få jord, som är vanhäfdad, förklarad för icke jordbruksvärdig.

Man har äfven härvidlag kallat vetenskapliga teorier till hjälp för att bevisa, att all jord i Lappmarken och där nedanför inom moränområdet icke kan sägas vara jordbruksvärdig. Man behöfver blott konstatera, att jorden ligger på kartan inom moränområdet, för att det skall vara tillräckligt bevis, att jordbruket där bör nedläggas.

Ett särskildt framhållande af hvad § 2 innehåller kommer sålunda icke enligt min uppfattning att leda till annat än att just befrämja, att, fullkomligt oberättigadt, jordbruket på en mängd ägor förklaras böra nedläggas och på sådant sätt undgår vanhäfdslagen.

Nu kommer därtill, att justitieministern har åberopat, att kom-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

mittèn i sin motivering framhållit såsom en självskrifven sak, att i fråga om en äga, hvars afkastning icke täckte brukningskostnaden, kunde det icke, om jordbruket nedlades, blifva tal om vanhäfd. Men detta uttalande i kommitténs motivering har Kungl. Maj:t i det nu framlagda förslaget icke följt i afseende på ordalagen — om så skett, hade det varit mindre farligt — utan Kungl. Maj:t har helt allmänt föreskrifvit, att till vanhäfd icke är att hänföra nedläggande af jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo. Om Kungl. Maj:t följt kommitténs formulering i detta fall, hade det, som sagdt, varit i viss mån mindre fara med den ifrågavarande bestämmelsen.

Jag skall emellertid be att få yrka på paragrafens slopande.

I detta anförande instämde herrar *Karlsson* i Fjäl, *Jonsson* i Gumboda och *Borg*.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Jag skall å min sida be att få yrka bifall till utskottets förslag i denna paragraf. Här står ingenting annat, än att till vanhäfd, hvarom här är fråga, ej är att hänföra »nedläggande af jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo». Det är sålunda icke här fråga om hvad bolagen tycka, utan hvad en åbo på fastigheten kan vara betjänt med att bruka eller icke. Hvad som i denna paragraf står föreskrifvet, synes mig därför icke vara annat än fullkomligt rimligt. Och det har i statsrådsprotokollet, såsom af den siste talaren omförmäldes, påpekats, att bestämmelsen i sak öfverensstämde med det uttalande, som förekommer i norrlandskommitténs betänkande.

Nu förmenade den siste talaren, att detta skulle blifva, som han uttryckte sig, en »pekpinne» för bolagen att söka undantaga vissa ägor från ansvarighet för vanhäfd. Men äfven om bolagen ha den tanken att så göra, vill jag fästa uppmärksamheten på, att det är icke bolagen, som bedömandet af denna sak tillkommer, utan det är jordbrukskommissionen i respektive län och i sista hand vederbörande domstol. Det lärer väl sålunda icke gå för bolagen att handla på detta sätt, såvida de icke få både vederbörande jordbrukskommission och domstol på sin sida.

Dessutom förhåller det sig så, att om man i likhet med mig vill komma till något resultat i detta ärende vid innevarande riksdag, bör man icke för en blifvande sammanjämkning hopa flera tufvor, än behöfligt är. Det är också ett skäl, synes mig, att taga paragrafen, sådan den är. För öfrigt hyser jag den uppfattningen, att den bestämmelse, som här föreslagits, är fullt riktig och att den icke kommer att föranleda några svårigheter i praktiken.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr Åkerlund: Det synes verkligen, som om herr Lindhagen hade för afsikt att alldeles totalt i onödan komma bolagen till lifs. Det kan ju icke vara någon rim och reson i att hålla uppe jordbruk, som icke ger någon afkastning, utan endast medför ekonomisk förlust. Jag skall säga herr Lindhagen, att till och med i våra bygder finnes det många tusen tunnland, där jordbruket rätteligen borde läggas ned, därför att det går med förlust hvarje år. Huru kan det då vara rimligt, att i Lappmarken hålla jord vid bruk, som är af så usel beskaffenhet, som angifves i förevarande paragraf? Det förhåller sig ju, såsom herr Widén nämnde, så, att om bolagen skulle på något sätt missbruka den rätt till nedläggande af jordbruk, som i paragraf 2 är medgifven, så ha de genast vederbörande jordbrukskommission öfver sig. Eller tänker herr Lindhagen verkligen, att det skall blifva så usla jordbrukskommissioner, att de låta bolagen i detta afseende göra hvad de vilja? Det tror jag för min del icke.

Herr Lindhagen: Herr Åkerlund gaf genast anvisning på Lappmarken och framhöll, att det där funnes så mycket dålig jord, som alls icke lämpade sig för jordbruk. Ja, alldeles detsamma har påståtts af professor Högbom, som till och med satt i fråga, huruvida öfver hufvud taget något jordbruk alls kunde där ifrågakomma. Ingen jord däruppe vore jordbruksvärdig, det vore en sak, som icke behöfde bevisas.

Jag vet hvad denna sak innebär och betyder, jag har så att säga genomlefvat det i praktiken. Och det är därför jag yrkat, att denna paragraf skulle utgå.

Hvad vederbörande jordbrukskommissioner beträffar, så beror nog tillämpningen af detta stadgande, såsom herr Widén sade, mycket på, huru de blifva sammansatta. Men äfven om de blifva sammansatta mycket bra, hvilket ju kan inträffa, så är det dock omöjligt för dem att själfva resa omkring och titta på alla dessa ägor, utan det blir väl någon tjänsteman eller förtroendeman i orten, som får i uppdrag att uttala sitt omdöme, huruvida nedläggande af jordbruk å någon äga bör ske eller icke. Står då vid dessa tillfällen bolagsdisponenten bredvid och kanske sedan bjuder på middag, går det nog på det sättet, att den vanhäfdade jorden förklaras mindervärdig för jordbruk. Det har ofta gått till på detta sätt uppe i Norrland.

Herr Zetterstrand: Herr Lindhagen har alltid brukat åberopa Norrlandskommittén, men då den i sin motivering till denna paragraf uttalat just detsamma, som återfinnes i förevarande lagrum, lärer man ej med fog kunna framställa någon anmärkning mot att för tydlighetens skull kommitténs åsikter återgifvits i själfva lagtexten. Jag anser detta vara riktigt och yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Grefve Hamilton: Ja, herr talman, jag tror, att herr Lindhagen i denna fråga går något för långt. Det kan naturligtvis i Norrland, såväl som i andra delar af vårt land, finnas jordbruk, som icke äro lönande att bruka, en sådan jord som det icke gagnar att beså, och under sådana förhållanden bör man naturligtvis icke i Norrland uppehålla något konstladt jordbruk. Och hvad kommissionen beträffar, så få vi väl hoppas, att den blir så sammansatt, att den blir fullt rättvis och att vi kunna lita på densamma, och att det icke blir, såsom herr Lindhagen yttrade, någon länsman, som efter en god middag kommer att bestämma yttrandet. Jag yrkar bifall till paragrafen sådan den är.

Herr Sandquist: Herr talman, mina herrar! Jag kan icke underlåta att uttrycka min stora förvåning öfver att herr Lindhagen så tidt och ofta synes vilja inför denna kammare framhålla den stora *erfarenhet*, som han anser sig äga om förhållandena i Norrland. Det har verkligen förvånat mig att gång efter annan höra honom tala så. Vi, som sysselsätta oss med jordbruk, veta litet hvar, att det, såsom herr Åkerlund nyss anförde, finnes stora marker, som icke lämpa sig för landtbruk, utan på hvilka det rent af blir fråga om att plantera skog. När så är förhållandet i *mellersta* Sverige och jämväl söderut, så förefaller det mig högst orimligt, att herr Lindhagen kan göra antydningar om och hålla före, att man skall kunna åstadkomma landtbruk och *åkerbruk* på nära nog hvilka marker som helst i Norrland. Ja, det vill synas, som om man tilltror sig kunna förvandla dess ödemarker till bördiga sädesfält. Väl vore, om så kunde vara förhållandet, men jag ber att få säga, att jag icke tror detta, trots det att herr Lindhagen har så stort intresse för Norrland, att han lefver i förvissning om, att man därstädes verkligen kan genomföra något sådant i praktiken. Jag kan icke tro på sådant, utan känner mig högst tviflande. Jag ber därföre att få yrka bifall till utskottets utlåtande i denna paragraf.

Herr Lindhagen: Ja, hvad herr Sandquist nyss vände sig mot, nämligen att man skulle uppehålla odlingen på marker, som icke äro därför tjänliga, har jag alldeles icke påstått. Det har norrlandskommittén sagt, att man icke behöfver sätta ut, ty det faller af sig själf. Hvad jag har sagt är, att man skall akta sig för att dessa lagar, som här är fråga om, bli af samma beskaffenhet som dem man hittills stiftat i Norrland, nämligen att de visa sig icke leda till det ändamål, som med dem afsetts, därför att de omintetgjorts på ett eller annat sätt.

Hvad jag har kunskap om i detta fall, det skall jag säga herr Sandquist. Vid en mängd nybyggesanläggningar särskildt i Västernorrlands län, å hvilka upplåtelse ofta genom bulvaner sökts af bolag och andra, har förfarits på följande sätt för att få dessa områden skattlagda, hvartill fordrats att lägenheterna blifvit bebyggda

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

och i viss omfattning uppodlade. Jo, man strödde ut benmjöl eller dylikt och sådde råg däri, så att den spirat upp. Så har man tillkallat någon vederbörlig syneman, som sett denna råg och gifvit intyg om, att marken var uppodlad, men i verkligheten var detta alldeles icke förhållandet. Hvad husen beträffar, har man ibland till och med gått till väga så, att man uppfört några hus på ett nybygge och, sedan man fått dem afsynade och nybygget förklaradt skattevärdigt, har man flyttat husen till nästa nybygge och äfven därifrån fått intyg om att de voro lagligt byggda. Ja, på den tiden kunde man skaffa sig intyg på att hvad som helst var odlingsvärdt. Jag är öfvertygad om, att man nu lika lätt skall kunna skaffa sig intyg om, att hvad som helst icke är odlingsvärdt.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, samt herr talmannen framställt propositioner å de därunder gjorda yrkandena, blef paragrafen af kammaren godkänd.

Beträffande *3 §* hade utskottet föreslagit denna lydelse:

Till utöfvande af den uppsikt, hvarom ofvan sägs, tillsätter Konungen för hvarje län en jordbrukskommission, bestående af ordförande och två ledamöter, hvilka samtliga utses för en tid af tre år.

Jordbrukskommissionen har att vid fullgörande af sin uppgift ställa sig till efterrättelse det reglemente, som Konungen, efter kommissionens förslag samt landstingets och hushållningssällskapets förvaltningsutskotts hörande, fastställer.

I de lagförslag rörande förevarande ämne, hvilka i ofvannämnda motioner n:is 129 och 111 framlagts af herr vice talmannen *Staaff m. fl.* samt herr *Lindhagen m. fl.*, hade åt motsvarande stadgande (2 §) gifvits följande lydelse:

Uppsikt öfver att fastighet ej så vanvårdas, som i 1 § förmäles, tillkommer särskild af Konungen för hvarje län tillsatt kommission, benämnd jordbrukskommission och bestående af ordförande och två ledamöter, hvilka samtliga utses för en tid af tre år.

Jordbrukskommission har att vid fullgörande af sin uppgift ställa sig till efterrättelse det reglemente, som Kungl. Maj:t, efter kommissionens förslag samt landstingets och hushållningssällskapets förvaltningsutskotts hörande, fastställer.

Paragrafen föredrogs, hvarefter

Herr Lindhagen yttrade: I anledning af kammarens beslut i första paragrafen kräfver denna paragraf endast en formell omredigering i första stycket. Jag skall därför be att tredje paragrafen får samma lydelse, som är föreslagen i herrar Staaffs m. fl. och Lindhagens m. fl. motioner. Det är nämligen den skiljaktigheten att det står i den kungl. propositionen § 3: »till utöfvande af den

uppsikt, hvarom ofvan säges», men i den lydelse af § 1, som kammaren nu antagit, står icke taladt om någon uppsikt, utan bara om vanhäfd. Därför måste paragrafen omredigeras, och jag ber att få yrka bifall till den lydelse, paragrafen har i de väckta motionerna.

Vidare anförde:

Herr Widén: Ja, det är ju alldeles riktigt, hvad den siste ärade talaren anfört, att här behöfs en ändring i den föreliggande paragrafen, med anledning af det beslut, som fattades i fråga om § 1. Men jag förstår icke, hvarför det skall vara nödvändigt att vidtaga den ändringen på sådant sätt, att man tar den i motionerna förekommande lydelsen af paragrafen, hvilken äfven i andra afseenden än det nyss antydda synes afvika från den kungl. propositionen. Jag tycker, att man borde besluta sig för att taga paragraf 3 sådan den är, i öfrigt blott med den ändring, som behöfs för nämnda ändamål. Och såvidt jag kan se, behöfver man här endast göra den ändring att man skrifver: »till utöfvande af uppsikt öfver att fastigheten ej så vanvårdas, som i § 1 säges», (ordet »uppsikt» användes ju i § 1), och låter paragrafen i öfrigt vara oförändrad. Jag skall för min del be att få yrka bifall till ett sådant ändringsförslag. Jag tycker icke, att vi skola vidtaga flera ändringar i dessa paragrafer än hvad som är absolut nödvändigt. Jag är icke heller på det klara med, om den föreslagna lydelsen icke innebär någon olikhet i sak, ehuru jag dock knappast tror det.

Herr Lindhagen: Jag kan icke förstå, hvarför vi, när vi hafva två formuleringar, den ena af Kungl. Maj:t och den andra af motionärerna, icke skulle nu taga motionärernas, då motionerna innehålla endast den lilla skillnad, som herr Widén omnämnde, men för öfrigt äro alldeles lika med den kungl. propositionen. Andra stycket är precis lika i båda förslagen. I första stycket af Kungl. Maj:ts förslag står det: »Till utöfvande af den uppsikt, hvarom ofvan sägs, tillsätter» etc. I motionerna står det: »Uppsikt öfver att fastighet ej så vanvårdas, som i 1 § förmäles, tillkommer». Och sedan precis samma innehåll som i propositionen. Detta innebär ju hvad herr Widén vill ha, och att nu taga en tredje formulering af samma förslag gör endast saken krångligare.

Herr Widén: Herr talman! Vid närmare undersökning finner jag, att herr Lindhagens förslag icke torde innebära någon ändring i sak, — det är ju svårt att rätt bedöma innebörden af ett ändringsförslag när man så här hastigt får höra det uppläsas. Jag tror, som sagdt, icke, att det innebär någon ändring i sak, och därför kan jag ansluta mig till nämnda förslag och återtager alltså mitt yrkande.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter det herr talmannen framställt propositioner i ämnet, godkändes såsom 3 § ett stadgande af den utaf herr Lindhagen föreslagna lydelsen.

Härefter föredrogs *4 §;* och erhölls ordet därvid af

Herr Lindhagen, som anförde: § 4 liksom äfven § 5 behöfver egentligen också en liten modifiering med anledning af kammarens beslut i fråga om § 1. Emellertid är Kungl. Maj:ts formulering af den beskaffenhet, att den går an, ehuru visserligen icke fullt lika bra, äfven med den lydelse kammaren gifvit § 1. Därför skall jag med denna förklaring afstå från att göra något yrkande och hemställa om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Vidare yttrades ej. Paragrafen godkändes.

5—7 §§.

Godkändes.

8 § skulle enligt utskottets förslag lyda sålunda:

Upplåtes jord på arrende enligt den i 1 § omförmälda lag efter det jorden varit föremål för syn, hvarom ofvan sägs, ansvare likväl jordägaren för befintlig vanhäfds afhjälpande.

Har, efter det åtagande enligt 5 § eller föreläggande enligt 6 § skett, fastigheten genom köp, byte eller gåfva öfvergått till ny ägare, svare likväl den förre ägaren för åtagandets eller föreläggandets fullgörande, där ej med jordbrukskommissionens medgifvande ansvarigheten af nye ägaren öfvertagits.

Innehafvaren af jord vore skyldig tåla att annan, som är ansvarig för afhjälpande af befintlig vanhäfd, vidtager de åtgärder å fastigheten, som därför erfordras.

Efter föredragning af paragrafen begärdes ordet af

Herr Lindhagen, som yttrade: § 8 påkallar en ändring med anledning af kammarens förut fattade beslut rörande § 1, den ändringen nämligen att första momentet utgår, hvilket moment är skrifvet endast med hänsyn till den lydelse, som § 1 har i Kungl. Maj:ts förslag.

Jag får sålunda yrka bifall till utskottets förslag under § 8, med den förändring att första momentet utgår.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner i ämnet, godkändes paragrafen med den af herr Lindhagen däri föreslagna ändringen.

9—12 §§.

Godkändes.

I fråga om *slutstadgandet* hade utskottet i öfverensstämmelse med hvad Kungl. Maj:t föreslagit hemställt om följande lydelse:

Denna lag träder i kraft den 1 september 1909; dock att lagen ej må tillämpas med afseende å fastighet, som genom aftal träffadt före nämnda dag är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse af fastighetens vanvårdande kan från nyttjanderätten skiljas.

Sedan stadgandet föredragits, gaf herr talmannen på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: Ja, herr talman, här får jag erkänna, att jag gjort mig skyldig till ett förbiseende i utskottet. Det till högsta domstolen remitterade förslaget innehöll, att denna författning skulle träda i kraft den 1 januari 1910. Då gjorde tre ledamöter i högsta domstolen den anmärkningen, att de ansåge, att då man möjligen skulle söka kringgå lagen genom att innan den trädt i kraft upprätta arrendeaftal, så borde båda lagarne därför träda i kraft på samma sätt som då intet särskildt stadgande därom göres i lagen, d. v. s. fyra veckor efter promulgerandet i svensk författningssamling. I anledning däraf har herr justitieministern föreslagit, att lagarne skulle träda i kraft den 1 september 1909. Jag förstår icke, hvarför icke herr justitieministern tog steget fullt ut och godkände den uppfattning, som dessa tre ledamöter af högsta domstolen omfattade.

Jag anser emellertid, att denna författning bör träda i kraft *genast*. Så skedde med förbudslagen för Norrland, för att den icke skulle kunna kringgås. Om kammaren antager ett sådant yrkande, kan det åstadkommas en sammanjämkning i fråga om tiden för lagens trädande i kraft af det innehåll, som de tre justitieråden förordat.

Jag skall därför be att få yrka bifall till öfvergångsbestämmelsen med den skillnad, att i stället för orden: »Denna lag träder i kraft den 1 september 1909» sättes: »Denna lag träder *genast* i kraft.»

Herr Widén: Beträffande frågan om lagens trädande i kraft är jag ense med den siste ärade talaren däruti, att det naturligtvis är bra, att lagen träder i kraft så snart som möjligt. Det torde väl emellertid hända, att det kan möta vissa betänkligheter att bestämma, att lagen skall »*genast*» träda i kraft. Detta skulle väl då blifva förhållandet, föreställer jag mig, äfven med arrendelagen.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Ty dessa båda lagar böra väl träda i kraft samtidigt och på samma sätt. Med afseende å arrendelagen är det emellertid den svårigheten, att man, då man skrifver ett arrendekontrakt, väl bör veta, huruvida det existerar en särskild arrendelag eller icke. Ur den synpunkten är det nog lämpligast att man sätter en viss tidpunkt för lagens trädande i kraft. Detta gäller särskildt arrendelagen. Men det synes mig vara lämpligt, att man äfven har en bestämd tidpunkt i fråga om vanhäfdslagen.

Den siste talaren har talat vid mig om denna sak, och jag gaf honom rätt uti att det vore önskvärdt, att lagen trädde i kraft så tidigt som möjligt, samt lofvar däruti gå honom till mötes. Jag har dock vid närmare betänkande fått vissa betänkligheter mot att vara med om, att, såsom här föreslagits, lagen skall träda i kraft »genast» — liksom jag öfverhufvud taget icke vill vara med om en *obestämd* tid; utan det bör enligt mitt förmenande fastställas en *bestämd* tid. Då det nu är föreslaget, att lagen skall träda i kraft den 1 september 1909, och det är sannolikt, att förslaget kommer att gå till högsta domstolen eller rättare lagrådet, ty vi kunna naturligtvis icke antaga ett sådant förhållande, som att förslaget blir oförändradt antaget, utan att det blir en del ändringar — så kanske det icke är så mycket att vinna.

I betraktande af dessa synpunkter torde det vara bäst att stanna vid hvad som här är föreslaget. Jag skall därför be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag tror, att försiktigheten bjuder, att vi i alla fall stanna vid den lydelse, som här föreslagits, eller att lagen träder i kraft den 1 september 1909. Härtill kommer ju också, att, om herr Lindhagens förslag antages, ytterligare ändring eller tilläggsbestämmelse behöfves.

Jag tror, som sagdt, att försiktigheten bjuder, att vi sätta tiden till den 1 september 1909. Och jag tror, att ingen risk därigenom skulle uppstå.

Herr Lindhagen: Ja, såsom också påpekats för mig af talmannen, måste ändringsförslaget kompletteras därmed, att orden »före nämnda dag» utbytas mot »före lagens trädande i kraft».

Jag trodde, att jag var enig med herr Widén. Ty han har sagt mig, att han icke skulle sätta sig emot mitt yrkande, då jag sist talade vid honom om saken. Men nu gör han det. Såsom skäl härför har han nu anfört, att försiktigheten bjuder att bifalla utskottets förslag. Ja, det är nog bra att vara försiktig. Men den försiktigheten kommer att ha till följd, att man gifver ytterligare tillfälle att kringgå lagen. Hvarför skall icke denna lag liksom lagen om förvärfsförbud få träda i kraft genast. Jag tycker tvärtom, att försiktigheten bjuder att låta denna lag genast träda i kraft.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr Schotte: Herr talman! Jag förstår verkligen icke herr Widéns resonemang, när han anser nödigt, att lagen skall träda i kraft å bestämd tid, den 1 september 1909, därför att högsta domstolen eller lagrådet skall yttra sig öfver lagförslaget och fördenskull behöfver någon tid för detta. Jag föreställer mig, att då lagrådets yttrande skall gifvas, innan lagen promulgeras, det är lämpligast att ej utsätta särskild tid för lagens ikraftträdande, utan att detta må ske så snart som möjligt är.

Jag skall, herr talman, be att få förena mig med herr Lindhagen.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Petersson: Herr talman! Jag ber att få upplysa om att den enkla anledningen till att vi föreslagit ikraftträdande den 1 september 1909, är den att, när en lag på detta sätt kommer från Riksdagen med åtskilliga ändringar, den måste remitteras till, såsom det nu blifver, lagrådet. Och det tarfvar alltid någon tid att bereda föredragningen och för att behandla ärendet. Det finns ingen anledning antaga, att man skulle kunna blifva färdig med detta förrän ungefär den 1 september. Om nu i stället skulle beslutas, såsom herr Lindhagen föreslagit i afseende å lagens trädande i kraft, kunde detta föranleda andra olägenheter.

Det går icke att få dylika saker i ordning på mindre tid, än som här är ifrågasatt.

Herr Lindhagen: Det sista förstår jag icke alls, att, om man skrifver, att lagen genast skall träda i kraft, den skulle blifva senare föredragen i lagrådet, så att den icke skulle hinna promulgeras den 1 september. En sådan farhåga tycker jag tvärtom kräfver — också ur försiktighetens synpunkt — att man icke skrifver någon viss tid. Jag gissar, att det tager lika lång tid för lagrådet i båda fallen. Om det stadgas, att lagen genast skall träda i kraft, äfventyrar man således icke, att Riksdagen bestämmer en tid, som icke kan effektueras.

Öfverläggningen förklarades härmed afslutad. Herr talmannen förmälde, att, då det af herr Lindhagen framställda förslaget om ändring i den af Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen af slutstadgandet ginge utöfver Kungl. Maj:ts förslag samt ej blifvit vederbörligen genom väckt motion framfördt, herr talmannen funne sig ej kunna framställa proposition på nämnda ändringsförslag. Kungl. Maj:ts och utskottets förslag till lydelse af ifrågavarande stadgande blef härefter på gifven proposition godkändt.

Ingressen.

Godkändes.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Rubriken skulle enligt utskottets förslag lyda sålunda: Lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Uti afgifven reservation hade herrar *Pettersson* i Södertälje, grefve *Hamilton*, *Jansson* i Edsbäcken och *Lindhagen* hemställt, att lagen skulle erhålla följande rubrik: Lag angående förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne.

Rubriken föredrogs, hvarefter

Herr Lindhagen yttrade: Jag skall be att, i öfverensstämmelse med kammarens förut fattade beslut till lydelse af 1 §, denna lag skall få samma rubrik, som den haft i föregående förslag, där den kallas »lag till förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne», ett yrkande som förekommer i reservationen af herr Pettersson från Södertelje m. fl.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande af den utaf utskottet föreslagna rubriken, dels ock på godkännande af det förslag till lydelse af rubriken, som innefattades i den af herr Pettersson i Södertälje m. fl. afgifna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen hafva flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes af herr Lindhagen, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner den af lagutskottet föreslagna rubriken till det föreliggande »förslaget till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt det förslag till lydelse af ifrågavarande rubrik, som innefattas i den af herr Pettersson i Södertälje m. fl. afgifna reservationen.

Voteringen utvisade 88 ja, men 106 nej; och hade kammaren alltså godkänt den lydelse af rubriken, som föreslagits i den af herr Pettersson i Södertälje m. fl. afgifna reservationen.

Härefter föredrogs *förslaget till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne.*

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Beträffande detta lagförslag hade vid utlåtandet fogats reservationer af:

herr *Zetterstrand,* som ansett, att den föreslagna arrendelagen borde antagas endast under förutsättning, att en lag till förekommande af jordbrukets förfall i Norrland och Dalarne af Riksdagen antoges;

herrar *Jansson* i Edsbäcken, *Lindhagen,* grefve *Hamilton* och *Pettersson* i Södertälje, hvilka hemställt, att den föreslagna lagen om arrende af viss jord å landet i Norrland och Dalarne måtte antagas endast under förutsättning, att Riksdagen tillika antoge en lag till förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne, gällande jämväl för de egendomar, hvarå arrendelagen ägde tillämpning; och

herr *Widén,* som ansett den ifrågavarande arrendelagen böra antagas allenast under villkor, att en vanhäfdslag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ett af honom inom utskottet biträdt förslag blefve af Riksdagen antagen.

Efter föredragning af *1 §* yttrade:

Grefve Hamilton: Jag skall be att få yrka bifall till den af herrar Jansson i Edsbäcken, Lindhagen, mig och Pettersson i Södertälje afgifna reservationen, men sålunda ändrad, att § 1 i den föreslagna lagen om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne må antagas endast under förutsättning, att Riksdagen antager en lag till förekommande af vanhäfd å viss jord i Norrland, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den af Andra Kammaren antagna vanhäfdslagen.

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Första Kammaren har antagit häfdelagen under förutsättning, att kamrarna ena sig om arrendelagen. Jag anser konsekvensen kräfva, att vi antaga arrendelagen under villkoret, att kamrarna ena sig om en häfdelag. Detta är, såvidt jag förstår, rent spel. Då öfverlämnas båda lagarna till behandling af lagutskottet, för att detta måtte söka åstadkomma den sammanjämkning, som är möjlig, och jag anser, att om den sammanjämkning, som skulle komma att föreslås, icke är lämplig, så kan hvilken kammare som helst afslå det då framlagda förslaget. Att nu emellertid framställa något villkor, som på förhand i någon mån binder den blifvande sammanjämkningen, anser jag icke lämpligt, och det skulle endast försvåra en möjlig lösning af denna ganska svårlösta fråga. På grund häraf, och då jag anser lojaliteten kräfva, att samma villkor, som uppsättas på den ena sidan, också uppsättas på den andra, så ber jag att få yrka bifall till min reservation.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Jag skall bedja att såsom reservant få instämma i grefve Hamiltons yrkande. Det öfverensstämmer med kammarens beslut i fjol, och det är ju klart, att när denna kammare redan antagit en häfdelag, bör kammarens beslut om arrendelagen blifva, att kammaren antager den endast under förutsättning, att Riksdagen antager en häfdelag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af kammaren redan fattade beslutet. Detta betyder icke, att sammanjämkning icke äfven i den delen kan komma till stånd, ty båda kamrarna kunna jämka på alla sina beslut och villkor. Första Kammaren kan jämka på sitt villkor i fråga om häfdelagen, liksom Andra Kammaren kan göra det beträffande arrendelagen.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Den föregående talaren sade, att detta beslut öfverensstämmer med vårt beslut i fjol. Det är dock icke förhållandet, utan saken ställer sig tvärtom ganska olika. Då förelåg endast ett förslag till vanhäfdslagen, och naturligtvis skulle man då antaga arrendelagen under förutsättning, att detta förslag antogs. Nu föreligga flera förslag till lag, och för att då hålla allt öppet måste man väl också hålla villkoret öppet. Huru skulle det te sig, om Andra Kammaren beslutade antaga arrendelagen endast under förutsättning att få sin vilja fram, då skulle väl ock Första Kammaren fatta sitt beslut under förutsättning att få sin vilja fram. Det kan väl icke vara riktigt. Man skall väl sätta kyrkan midt i byn, och därför bör man nu hafva alla förbehåll öppna.

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman! Det är visserligen sant, att i år föreligga två förslag till vanhäfdslag. Men mellan dessa har Andra Kammaren träffat sitt val och beslutat antaga det förslag, som innefattas i den af mig med flere afgifna reservationen. Denna ståndpunkt har kammaren sålunda intagit, och därför är det väl icke så märkvärdigt, om Andra Kammaren för ett beslut om bifall till arrendelagen gör till villkor, att dess beslut angående vanhäfdslagen blir accepteradt af Första Kammaren. Men på samma gång är det icke ifrågasatt att vid sammanjämkningen i hvarje detalj envist fasthålla vid Andra Kammarens ståndpunkt. Det ifrågasättes nämligen endast, att antagandet af arrendelagen göres beroende af att Riksdagen antar en vanhäfdslag, som är i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det beslut, som Andra Kammaren fattat. Den möjligheten lämnas således öppen, att jämkning kan ske i vissa delar af detta beslut. Jag ber att få instämma i det förslag, som är framställdt af grefve Hamilton.

Herr Zetterstrand: Då man i alla fall säger, att vanhäfdslagen skall af Riksdagen antagas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det beslut, som af Andra Kammaren fattats, så skulle det

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

kräfva, att Första Kammaren också skulle hafva sagt: i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af Första Kammaren fattade beslutet. Vi skola icke på förhand lägga saken så, att lagutskottet måste lägga sammanjämkningen mera åt det ena hållet än åt det andra. Jag vill emellertid betona, att då vid det beslut, som fattades af kammaren i denna sak, reservanternas förslag antogs, så bidrog äfven jag i min mån till detta beslut, men jag och många med mig gjorde det icke i den tanken, att vi skulle helt och hållet bifalla förslaget, utan för att en ärlig sammanjämkning, som vore lämplig och efter förhållandena rätt affattad, skulle komma till stånd. Jag vidhåller fortfarande mitt yrkande.

Herr Lindhagen: Det är ju ett undantagsfall och ett nödfall, när man fattar ett sådant beslut som det nu föreslagna, och då bör det naturligtvis icke fattas, annat än i den mån det behöfves. Första Kammaren har emellertid redan antagit en vanhäfdslag efter sitt tycke. Det kan väl då icke komma i fråga att här fatta beslut om antagande af en arrendelag under förutsättning, att en vanhäfdslag antages efter Första Kammarens beslut, utan vi måste väl, om vi öfver hufvud mena något med vårt beslut, i dag som ett särskildt villkor hålla på, att den af oss beslutade vanhäfdslag skall gälla äfven med afseende på de hemman, för hvilka arrendelagen skall gälla. Det är Andra Kammarens ståndpunkt, och det är där tyngdpunkten af förbehållet skall ligga, ty det är där som skiljaktighet förefinnes mellan Första och Andra Kammaren. Det andra träffar icke sakens kärna, och jag upprepar, att föremål för sammanjämkningen blir äfven detta villkor och att det således icke är något oomkullrunkligt.

Herr vice talmannen: Herr talman! Jag måste bekänna, att jag icke kan förstå, hvad lagutskottets ärade vice ordförande afser med att införa begreppen ärlighet och loyauté i det här sammanhanget. Jag kan absolut icke fatta, huru det kan vara fråga om att det icke skulle vara ärligt af den kammare, som har en bestämd åsikt och icke vill frångå den, att säga ifrån sin mening redan före en sammanjämkning. Och jag måste bekänna, att efter herr Zetterstrands anförande har jag snarast fått det intrycket, att han står på den ståndpunkt, att en sammanjämkning, snart sagdt hvilken som helst, som med något fog kan sägas gifva formell eller matematisk rättvisa åt båda kamrarne, bör åstadkommas. Men jag tror, att Andra Kammaren har den alldeles bestämda åsikten, att det icke är något lyckligt, om man får denna lagstiftning med en alltför svag vanhäfdslag. Vid sådant förhållande synes det mig vara desto mera påtagligt, att Andra Kammaren bör ge, icke en instruktion, ty det kan icke kammaren gifva på förhand, utan en antydan, att det finns en gräns, öfver hvilken kammaren icke kan gå i fråga om ett sammanjämkningsförslag, som sedan kommer före

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

i kammaren. Jag kan icke förstå annat, än att det är jämförelsevis lyckligt uttryckt, då det i förslaget heter, att förutsättningen skulle vara en vanhäfdslag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den nu af Andra Kammaren antagna. Jag kan nämligen icke tro, att Andra Kammaren öfver hufvud taget vill gå in på hela denna lagstiftning, om den skulle innefatta en vanhäfdslag, som i hufvudsak icke vore öfverensstämmande med den, som kammaren nu har antagit. Jag tror därför, att det af grefve Hamilton framställda yrkandet är fullt riktigt, och jag ber att få ansluta mig till detsamma.

Häruti instämde herr *Jansson* i Edsbäcken.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Utskottet har enligt grundlagen skyldighet att söka sammanjämka kamrarnas olika beslut och ena dem till ett gemensamt beslut. Däri ligger, så vidt jag kan förstå, att utskottet skall söka ta hänsyn till de uppfattningar, som gjort sig gällande i *båda* kamrarne. Om nu detta förslag, som från motsidan är framkommet, skall innebära en antydan om att sammanjämkningen skall ske hufvudsakligen i anslutning till Andra Kammarens beslut, och om man tänker sig, att ett likartadt beslut fattats i Första Kammaren, då hade, efter mitt förmenande, all sammanjämkning varit omöjliggjord. Jag tror, som sagdt, att för åstadkommande af en fullt lojal sammanjämkning måste utskottet ha fria händer att bedöma frågan efter grundlagens bud.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Jag hade icke tänkt blanda mig i den här ordväxlingen. Som herrarne se af betänkandet, så har jag affattat det ifrågavarande villkoret på mitt särskilda sätt. Jag har nämligen föreslagit, att man skulle besluta, att arrendelagen antages endast under villkor, att en vanhäfdslag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af *mig* inom utskottet biträdda förslag antages. Hvad nu beträffar den här saken, så får jag säga, att det synes mig som om hinder icke bör vara för lagutskottet att komma med ett sammanjämkningsförslag *äfven i afseende å villkorspunkten*, därest någonting sådant skulle erfordras. I det hänseendet har jag alldeles samma åsikt som den af herr Lindhagen här uttalade. Hvad sedermera sammanjämkningen beträffar, står det naturligtvis kammaren fritt att bifalla eller afslå den. Det blir då fråga om betänkandet i dess helhet, och vid sådant förhållande synes det mig vara jämförelsevis likgiltigt, huru vi affatta villkoret, ty det är i allt fall kammaren själf, på hvilken det i sista hand beror, huruvida den vill vara med om det ena eller andra sammanjämkningsförslaget. Jag har ju för min del uttalat mig för hvilket sammanjämkningsförslag jag anser, att man i hufvudsak bör komma till. Huruvida detta kan gå igenom i lagutskottet, det vet jag i den stund, som är, ingenting om, men jag anser, att det, med den

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

formulering, som här är föreslagen af grefve Hamilton, icke förefinnes det ringaste hinder för en sådan sammanjämkning eller öfver hufvud taget hvilken sammanjämkning som helst, därest utskottet vill vara med därom; och sedan beror det på kammaren att afslå eller bifalla sammanjämkningsförslaget. Från den synpunkten är det mig likgiltigt, hvilket förslag som tages; hufvudsaken är, att man fastställer ett *villkor så, att man icke står med en arrendelag utan en vanhäfdslag.*

Herr vice talmannen: Jag kan fortfarande icke ansluta mig till herr Zetterstrands uppfattning. Enligt min uppfattning måste det för det utskott, som skall se till, om en sammanjämkning kan företagas, vara af synnerligt stor vikt att veta hvardera kammarens uppfattning utaf hvad som är företrädesvis viktigt i ett beslut, som omfattar flera delar. Det är genom en sådan formulering, som här är föreslagen, som utskottet skulle få veta på förhand, att Andra Kammaren lägger en synnerligen stor vikt vid en vanhäfdslag, som i hufvudsakliga delar öfverensstämmer med den nu antagna. Detta anser jag visst icke vara betydelselöst och långt mindre anser jag det vara något illojalt, och jag förstår icke, hvarifrån herr Zetterstrand fått den uppfattningen, att det skulle vara illojalt af en kammare att, då kamrarna fatta olika beslut, noga precisera och stryka under, hvad den anser vara af särskild vikt.

Hvad frågan om sammanjämkning beträffar, så föreligger ju icke någon grundlagsenlig skyldighet därtill. Man måste se till, om man kan företa en sammanjämkning, om kamrarnas beslut stå så pass nära hvarandra, att det är tänkbart att göra det. Herr Zetterstrand syntes utgå från en motsatt ståndpunkt och mena, att sammanjämkning alltid skall företagas, och därför måste kamrarna så mycket som möjligt uttunna sina beslut på förhand, så att alla formella möjligheter skola stå öppna. Det är icke min åsikt. Jag vidhåller mitt förut gjorda yrkande.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet godkände kammaren utskottets förslag till ifrågavarande paragraf under den af grefve Hamilton under öfverläggningen framställda förutsättningen.

Härefter beslöt kammaren, att ett antagande af öfriga paragrafer af lagförslaget skulle ske allenast under enahanda förutsättning, som gjorts beträffande första paragrafen.

För *2 §* var af utskottet föreslagen denna lydelse:

Upplåtelse på arrende skall ske för viss tid, ej understigande tjugu år, eller ock för arrendatorns lifstid; dock att aftal för viss tid, hvilket varit gällande tjugu år, må förlängas jämväl för kortare tid. Är icke arrendetiden så bestämd, som nu sagts, skall aftalet anses ingånget för en tid af tjugu år.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr *Lindhagen* hade i afgifven reservation, hemställt, att Riksdagen måtte besluta följande tillägg till denna paragraf:

Arrendator äge vid hvarje arrendetids utgång företrädesrätt till ny upplåtelse på skäliga villkor för så lång tid han önskar, dock mot jordägarens bestridande ej för kortare tid än fem år eller längre tid än tjugu år. Enahanda rätt tillkommer hans änka och barn.

Sedan paragrafen föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: Under denna punkt har jag jämte några andra motionärer yrkat, att den besittningsrätt, som arrendator skulle erhålla, måtte bli fullt betryggande för honom och således omfatta icke endast 20 år utan dessutom optionsrätt för arrendatorn samt för hans änka och barn. Kammaren har ju vid ett föregående tillfälle, då det var fråga om upplåtelse af egna hem från kronodomäner, med ganska stor majoritet gjort gällande, att det särskildt för småbrukarne är af stor vikt, att de ha en tryggad besittningsrätt, och man ansåg till och med, att det ej gick an med mindre än full juridisk äganderätt. Nu är det mycket otillfredsställande att ha en arrendetid af endast 20 år och på sätt som skett motivera detta därmed, att arrendatorn såmedelst under sin kraftigaste mannaålder skulle ha sitt arbetsfält gifvet. Men sedan, när de 20 åren voro gångna, skulle han icke få åtnjuta frukterna af sitt arbete, utan då skulle ägaren ha rättighet att utan vidare uppsäga honom från gården. Jag skall därför be att få yrka bifall till det tillägg till paragrafen, som gjorts af motionärerna och som har följande lydelse:

»Arrendator äge vid hvarje arrendetids utgång företrädesrätt till ny upplåtelse på skäliga villkor för så lång tid han önskar, dock mot jordägarens bestridande ej för kortare tid än fem år eller längre tid än tjugu år. Enahanda rätt tillkommer hans änka och barn.»

Jag skall be att få tillägga, att ett bifall till detta yrkande har också betydelse, ifall kammaren vill strängt vidhålla de 20 åren. Här är framhållet af herr Zetterstrand, hur viktigt det är, att man har utväg att röra sig med förslag för att sammanjämkningsvis kunna komma till vissa resultat. Dessa 20 år ha alltid stått som en hufvudpunkt för Andra Kammaren. Om således kammaren antager denna reservation, så måste sammanjämkningen bli 20 år.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag får yrka bifall till utskottets förslag. Det är väl sant, att optionsrätt föreligger vid uttarrendering af kronans domäner, men med afseende å enskild jord har ej något sådant förekommit i vårt land.

Jag yrkar sålunda bifall till utskottets förslag.

Herr Widén: Herr talman! Jag skall också be att få yrka bifall till paragrafen sådan den föreslagits från utskottets sida. Det

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

är precis samma lydelse, som är förslagen i den af herr Staaff m. fl. afgifna motionen, och det synes mig knappt vara skäl att ändra densamma. Jag tror icke, att det skulle underlätta en sammanjämkning af arrendelagen, om man toge och lappade på den ena eller andra paragrafen ytterligare, utan tvärtom försvåra sammanjämkningen.

Dessutom kan man nog ha sina praktiska betänkligheter mot att utsträcka det institut, som kallas optionsrätt, äfven till af enskilda gjorda arrendeupplåtelser. Det har ju hittills existerat endast med afseende å kronans egendomar, och där kan det ju ha fog för sig och kan tillämpas på helt annat sätt, än hvad som skulle bli fallet med optionsrätt för arrendatorer af enskild jord. Jag tror, att det är försiktigast och bäst, om kammaren här ansluter sig till utskottets hemställan, som öfverensstämmer med det beslut, som kammaren fattade i fjol och som äfven innehålles i den af herr Staaff m. fl. afgifna motionen.

Herr Lindhagen: Herr Widéns yrkande grundades på två olika synpunkter, som enligt min uppfattning icke böra obetingadt tillerkännas giltighet.

Först och främst ansåg han, att man, för att få lagen igenom och för att det icke skulle möta några svårigheter att få till stånd en sammanjämkning, icke borde ingå på några större vidlyftigheter. Enligt min uppfattning är det af största vikt, att just i sådana här frågor hvardera kammaren beslutar, hvad den anser riktigt och oundgängligen nödvändigt för att lagen skall någorlunda fylla sitt åsyftade ändamål. Första Kammaren har alltid framgått på den vägen hänsynslöst, och Andra Kammaren skall väl icke bara falla till föga inför dessa reformfientliga sträfvanden, som på sista tiden antagit sådana former och dimensioner, att det verkligen borde riktas opposition däremot.

Det andra skälet, som herr Widén anförde, nämligen att det icke går an att bereda dessa arrendatorer en bra ställning, därför att de sitta på enskild jord, innebär verkligen ett högst betänkligt resonemang. Dessa hemman ha ju skapats af staten, och meningen är ju här att åstadkomma en social lagstiftning, som skall bereda dessa arrendatorer en trygghet, något så när motsvarande den, som de forna bönderna på hemmanen åtnjöto. Men då är det märkvärdigt, att man säger, att de endast skola få arrenderätten på 20 år, så att de under sin bästa arbetskrafts tid skola ägna sig åt jorden, men sedan, när denna tid är gången, kastas ut. Detta är icke någon socialreformatorisk lagstiftning. De skäl, som herr Widén sålunda anfört, synas mig, som sagdt, ytterst betänkliga.

Öfverläggningen förklarades härmed afslutad. Herr talmannen framställde propositioner å de därunder gjorde yrkandena, och godkände kammaren utskottets förslag till lydelse af förevarande paragraf.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

3 § skulle enligt utskottets förslag lyda sålunda:

Den, som till annan upplåter jord på arrende, må ej i vidare mån än som öfverensstämmer med hvad här nedan stadgas förbehålla sig eller annan ägare af fastigheten rätt att frånträda aftalet före arrendetidens slut.

Har arrendatorn i aftalet förbehållit sig rätt att före arrendetidens utgång uppsäga arrendet, vare det gällande.

Beträffande denna paragraf hade herr *Lindhagen* reserverat sig med hemställan att paragrafens andra stycke måtte erhålla följande lydelse:

Arrendatorn äger rätt att sedan fem arrendeår tilländagått afträda arrendet å tid, hvartill det blifvit af honom i laga ordning uppsagdt. Har arrendatorn förbehållit sig rätt att tidigare uppsäga arrendet, vare det gällande.

Paragrafen föredrogs, hvarefter

Herr Lindhagen yttrade: Jag får be kammaren om ursäkt för, att jag återigen tager till orda, men till det nu förevarande utlåtandet förekommer en hel del af mig afgifna reservationer, och om alla dessa måste jag säga något af hänsyn till alla de brukare med familjer, hvilkas välfärd här står på spel, och i fråga om vissa af reservationerna är det nödvändigt att begära votering.

Jag har gjort den erfarenheten, att när det gäller att få fram förslag om afhjälpande af ett missförhållande, utan att man så noga på förhand angifver, hvilka medel som därvid skola användas, går det så småningom att få till stånd en riksdagsskrifvelse med begäran om en utredning, ehuru det icke är lätt. Men när sedan frågan kommer tillbaka, begynner den hopplösa kampen mot palliativen. Det finnes icke någon möjlighet att verkligen komma till några fruktbara resultat. På samma sätt är enligt min uppfattning denna arrendelag i vissa konstitutiva delar ett fullkomligt palliativ. Jag kan icke undgå att fästa uppmärksamheten på dessa punkter, så att det åtminstone icke faller på mitt ansvar, att kammaren antager en arrendelag, som i tillämpningen visar sig ha bra liten verkan.

Den punkt, som nu är före, är just af sådan beskaffenhet, om också icke en af de allra viktigaste. Det är ju klart, förefaller det mig, att då man föreskrifver, att arrendetiden skall bli så lång, som här är ifrågasatt, betyder detta icke någonting för jordägaren, ty han själf brukar icke jorden och tänker aldrig ägna sig däråt; han behöfver aldrig för egen del komma i besittning af jordbruket. För arrendatorerna är det åter en förmån att få arrendet på 20 år. Men de inlåta sig i alla fall på någonting, som för dem kan vara ganska vådligt. De känna icke alltid hemmanets beskaffenhet, och det kan ju visa sig, att arrendet och de skyldigheter, som de åtaga

sig, blifva alldeles för tunga. Norrlandskommittén ansåg med hänsyn därtill, att det var nödvändigt att i detta fall stadga en ovillkorlig rätt för arrendator att efter fem arrendeår få uppsäga hemmanet till afflyttning. Nu har man här i stället medgifvit honom rätt att sätta annan i sitt ställe, med hvilken jordägaren skäligen kan vara belåten. Men det är dock icke så lätt för dessa arrendatorer uppe i skogsbygderna att finna en sådan person, som är villig att öfvertaga arrendet. Är det så, att arrendesumman befinnes vara alldeles för hög, så att arrendatorn icke kan gå i land med arrendet, är det honom helt enkelt omöjligt att kunna sätta någon annan i sitt ställe, och skall det sedan blifva så, som utskottet föreslår i en följande paragraf, att arrendatorn skall svara för de utskylder, som kunna uppkomma genom höjning af egendomens taxering, är han alldeles såld. Då finnes det ingen möjlighet alls för honom att kunna sätta annan man i sitt ställe.

Jag skall därför be att få yrka bifall till reservationen uti denna del. Jag har där föreslagit, att andra stycket af nu ifrågavarande paragraf måtte erhålla följande lydelse: »Arrendatorn äger rätt att sedan fem arrendeår tilländagått afträda arrendet å tid, hvartill det blifvit af honom i laga ordning uppsagdt. Har arrendatorn förbehållit sig rätt att tidigare uppsäga arrendet, vare det gällande.»

Jag vill tillägga, att alla de reservationer, som jag här framställt, icke innehålla annat, än hvad norrlandsbänkens representanter förut varit tämligen eniga om, så att jag står icke ensam härvidlag.

Med herr Lindhagen instämde herr *Karlsson* i Fjäl.

Grefve Hamilton: Herr talman! Det har visat sig vara svårt att genomföra denna arrendelag för Norrland. Flertalet af Andra Kammarens utskottsledamöter ha tänkt sig, att de intoge den starkaste ställningen, om de tillstyrkte antagandet i år af en arrendelag lika med den, som af kammaren antogs förlidet år, och de ha därför icke velat göra några ändringar i förslaget. Man vill naturligtvis också lagstifta så, att man gör fullkomlig rättvisa åt båda sidorna och icke på något sätt kränker någons rätt, utan söker att sätta såväl jordägaren som arrendatorn i den ställning, som är för båda rättvis.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna paragraf, sådan som den föreligger enligt utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Den siste talaren förklarade, att man intoge den starkaste ställningen genom att förbättra lagen så litet som möjligt. Detta yttrande återkallar i mitt minne det tillfälle, då frågan behandlades här i Riksdagen år 1907. Då framlades för första gången en regeringsproposition uti denna fråga — det var nuvarande justitieministern, som äfven då frambar förslaget. I sam-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

manhang därmed väcktes motion, innehållande förslag till förbättringar i arrendelagen, syftande till hvad i mina reservationer till detta betänkande ifrågasatts. Å andra sidan väckte två sågverksägare i Första Kammaren flera förslag om lagens försämring. Hvad inträffade? Jo, yrkandena i den förstnämnda motionen bevärdigades icke med någon som helst uppmärksamhet i lagutskottet. Man kunde icke ens på tre reservanter när erhålla understöd för arrendetidens sättande till 20 år. Däremot skyndade sig alla att kasta sig öfver och yrka bifall till sågverksägarnes förslag såsom en ren välgärning. Med sådana trupper, mina herrar, kan man icke besegra bolagsväldet och skydda arrendatorerna däruppe. Jag tror, att den starkaste ställningen är, att man visar, att man vill göra någonting och att man söker göra lagen effektiv. Men att i alla väder och vindar endast falla undan för Första Kammarens nihilism kan väl icke vara ledstjärnan i norrlandslagstiftningen.

Grefve Hamilton: Jag har icke haft för vana att falla undan för Första Kammarens åsikter och jag har icke heller gjort det här. Herr Lindhagen anser, att ju mer man begär, desto mera kan man få. Jag anser, att man endast bör begära, hvad som är rimligt och rättvist — då kan man få, hvad man vill. Då utskottets förslag efter min mening är rättvist, ber jag att få yrka bifall till detsamma.

Herr *Riström* instämde häruti.

Herr Lindhagen: Jag vill endast säga, att jag här framkommit med mitt förslag, därför att det är rimligt och rättvist.

Efter det öfverläggningen härmed förklarats afslutad samt herr talmannen framställt propositioner å de därunder förekomna yrkandena, godkändes paragrafen med den af utskottet föreslagna lydelsen.

I afseende å *4 §* hade utskottet hemställt, att åt densamma måtte gifvas denna lydelse:

Har vid arrende gällande för viss tid arrendatorn fortfarit med brukningen efter arrendetidens utgång och har ej inom sex månader därefter jordägaren anmanat honom att afflytta, skall aftalet anses förlängdt på tio år.

Häremot hade herr *Lindhagen* reserverat sig och hemställt, att i denna paragraf den förlängda tiden måtte bestämmas till 20 år.

Efter föredragning af paragrafen begärdes ordet af:

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen, som anförde: Kammaren har nyss beslutat, att arrendetiden skulle sättas till 20 år. Det har alltid ansetts, att konsekvensen fordrade, att man i denna paragraf hade samma bestämmelse, att alltså äfven här sattes 20 år. Det föreliggande regeringsförslaget intager i detta fall en liknande ståndpunkt; i första paragrafen föreslås där 15 år och i den nu förevarande § 4 likaledes 15 år. Nu kommer utskottet med en ny princip, i det utskottet föreslår, att man här skall sätta tiden till 10 år, alltså något mindre, än hvad som skulle tillkomma arrendatorn enligt regeringens förslag. Jag kan icke förstå anledningen därtill, utan ber att få vidhålla den gamla ståndpunkten, mot hvilken ju aldrig någon opposition gjorts förr, och yrkar alltså, att bestämmelsen om 10 år uti denna paragraf ändras så, att här i stället kommer att stå 20 år.

Herr Zetterstrand: Jag har icke någon invändning att göra emot en sådan ändring som den af herr Lindhagen nu föreslagna. Jag vet egentligen icke, hvarför tiden här skulle sättas ned till 10 år. Sätter man 20 år, blir det slutliga resultatet 15 år, och det tror jag kan vara det riktigaste.

Herr Widén: Jag kunde icke riktigt uppfatta den siste talarens yttrande. Det föreföll mig dock, som om han instämde i det yrkande, som här framställts af herr Lindhagen. Jag skall därför be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Det är icke så, att konsekvensen af beslutet i § 2 ovillkorligen fordrar, att här äfven skall stå 20 år. Jag vill erinra om, att jag år 1907 reserverade mig till förmån för, att det skulle bli 20 års arrendetid, och därvid införde jag, utan att tänka därpå, 20 år i både § 2 och § 4, och detta blef äfven då kammarens beslut. I fjol gjorde jag emellertid icke på samma sätt. Kammaren beslöt då också att i § 2 sätta 20 år, men i denna paragraf blott 10 år; detta af det skäl, som synes mig vara fullt riktigt, att när arrendetiden är 20 år och det gäller att tyst förnya ett arrende, d. v. s. då ingen af parterna sagt någonting, utan det förnyas ändå, är det kanske skäl att icke göra arrendetiden alltför lång. Det är icke sagdt, att man nödvändigtvis bör i sådant fall ha så lång tid som sammanlagdt 40 år, utan det kan ju vara nog med, att det blir 30 år. Då jag alltså finner siffran 10 riktig härvidlag, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Zetterstrand: Att jag förenade mig med herr Lindhagen i hans yrkande var därför, att om vi här bifalla detsamma, kommer naturligtvis sammanjämkningen att gifva till resultat 15 år, och om såväl den ursprungliga som förlängda arrendetiden blir 15 år, kommer man till samma resultat, som herr Widén i detta

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

fall ansåg vara det lämpliga, eller att den sammanlagda arrendetiden blir 30 år.

Herr Widén: Herr talman! Det är visst icke sagdt, att sammanjämkningen bör blifva sådan, som den föregående talaren antog. Jag tror tvärtom, att det bör komma att stå 10 år här, äfven om i § 2 sättes 15 år; då blir sammanlagda tiden 25 år. Jag anser det bästa vara att ändra förslaget så litet som möjligt, så att man icke behöfver sammanjämka uti flera paragrafer, än som är nödvändigt.

Herr Lindhagen: Jag förstår icke, hvad som här sägs; det är så konstiga meningar, som i somliga fall uttalas. Om vi här sätta tiden till 20 år, så skall väl en sammanjämkning gifva till resultat 15 år. Det intresserar mig för öfrigt icke nu så särdeles, hurudan sammanjämkningen blir, utan jag tänker mera på lagstadgandenas principiella innebörd. Herr Widén sade, att det i detta fall kanske till och med är bättre att sätta tiden till 10 år än till 20. Men hvarför skola vi nu börja tillämpa en alldeles ny princip, som gifver arrendatorn mindre, än han eljest skulle få? Om arrendatorn efter de första 20 åren vill komma bort, har han ju tillfälle och möjlighet att säga ifrån därom. Men vill han ej det, så är det för honom och hans familj tryggare att få arrendet på ytterligare 20 år, än om tiden sättes kortare. Hvarför skall man nu här sätta tiden till 10 år? Då kunde man lika väl resonera som så: hvarför skall man binda arrendatorn på 10 år, man kan ju lika gärna sätta ett år. Härmed är man inne på det fullkomliga godtycket. Det är större fördel för arrendatorn, att tiden här bestämmes till 20 år, och därför skall jag, i öfverensstämmelse med den uppfattning, som kommit till uttryck i propositionen, anhålla, att kammaren måtte bifalla min reservation.

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen framställda propositioner å de yrkanden, som därunder förekommit, godkändes utskottets förslag med den ändring däri, som föreslagits i den af herr Lindhagen afgifna reservationen.

5—10 §§.

Godkändes.

11 §.

Kungl. Maj:t hade föreslagit, att paragrafen skulle erhålla denna lydelse:

Har arrendatorn genom nyodling eller annan jordförbättring än sådan, som afser bättrande af brister efter ty i 8 § tredje stycket

sägs, på ett varaktigt sätt förökat fastighetens värde, njute han ersättning därför af jordägaren, när fastigheten afträdes, dock att ersättning för nyodling ej utgår med mindre jordägaren lämnat skriftligt samtycke till nyodlingen eller arrendatorn före dess företagande hos jordägaren anmält sin afsikt att odla samt därvid angifvit platsen och de ungefärliga gränserna för det tillämnade odlingsområdet äfvensom genom intyg af behörig person styrkt, att området lämpar sig för odling. Behörig att utfärda intyg, som nu sagts, är i statens eller hushållningssällskaps tjänst anställd landtbruksingenjör, agronom eller jordbrukskonsulent, så ock annan, som Konungens befallningshafvande tillerkänt behörighet därtill.

Ersättning, som nu sagts, skall beräknas efter det ökade värde, fastigheten till följd af nyodlingen eller jordförbättringen kan anses äga, då den af arrendatorn afträdes; dock må ersättningen ej öfverstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.

Har arrendatorn i aftalet tillförsäkrats rätt till ersättring för förbättring i vidare mån än nu är sagdt, vare det gällande.

Enligt utskottets förslag skulle paragrafen lyda sålunda:

Har arrendatorn genom nyodling eller annan jordförbättring än sådan, som afser bättrande af brister efter ty i 8 § tredje stycket sägs, på ett varaktigt sätt förökat fastighetens värde, njute han ersättning därför af jordägaren, när fastigheten afträdes; dock att ersättning för nyodling ej utgår med mindre jordägaren lämnat skriftligt samtycke till nyodlingen.

Ersättning, som nu sagts, skall beräknas efter det ökade värde fastigheten till följd af nyodlingen eller jordförbättringen kan anses äga, då den af arrendatorn afträdes; dock må ersättningen ej öfverstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.

Har arrendatorn i aftalet tillförsäkrats rätt till ersättning för förbättring i vidare mån än nu är sagdt, vare det gällande.

Reservation hade afgifvits af herrar *Zetterstrand*, *Widén*, *Lindhagen*, grefve *Hamilton*, *Pettersson* i Södertälje, *Jansson* i Edsbäcken och *Ersson*, hvilka ansett, att paragrafen bort af utskottet tillstyrkas i dess af Kungl. Maj:t föreslagna lydelse.

Sedan paragrafen föredragits, lämnades på begäran ordet till:

Herr Zetterstrand, som anförde: Herr talman! Denna paragraf 11 har utskottet väsentligt försämrat i jämförelse med hvad den innehåller enligt det kungliga förslaget. Jag hemställer om bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Lindhagen: Jag har heller intet att erinra mot Kungl. Maj:ts framställning. Men jag skall be att få framhålla, att skillnaden mellan utskottets förslag och Kungl. Maj:ts förslag betyder

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

rysligt litet, ifall kammaren icke bifaller den reservation, som jag gjort under § 21. Enligt utskottets förslag skulle arrendatorn icke få ersättning för jordförbättring, om den skett utan jordägarens samtycke. Kungl. Maj:ts förslag däremot innehåller, att ersättningen skulle kunna utgå äfven under andra förutsättningar. Men om nu lagen ställer det så, att arrendatorn icke kan få någon jord att odla utan jordägarens samtycke, så kan man säga, att äfven vid tillämpning af Kungl. Maj:ts förslag i förevarande paragraf arrendatorn icke får någon ersättning för verkställd nyodling, om den skett utan att jordägaren samtyckt till densamma. Jag kan i denna fråga åberopa Kungl. Maj:ts proposition 1907 med förslag till lag om norrländsk arrendelag, hvari ett uttalande af vår nuvarande justitieminister förekommer, som är belysande och sant på samma gång. Inom högsta domstolen hade gjorts samma erinran som utskottet här och hemställts, att ersättning skulle utgå till arrendatorn för nyodling endast för den händelse jordägaren samtyckt till densamma. Justitieministern yttrade härom:

»I sak är emellertid skillnaden mellan detta förslag och 11 paragrafens stadgande icke synnerligen stor. Då det enligt lagförslaget står jordägaren fritt att bestämma, hvilka särskilda ägor han vill utarrendera eller ej, utsättes ägaren genom 11 paragrafens föreskrift icke för annan skyldighet än han kan anses frivilligt hafva åtagit sig. Att lagen sålunda så att säga presumerar jordägarens samtycke till nyodling eller jordförbättring beträffande de ägor jordägaren låter i arrendet ingå, torde icke kunna betraktas som obilligt. Väl är det sant, att, såsom inom högsta domstolen anmärkts, förhållandet kan föranleda benägenhet hos jordägaren att särdeles snäft begränsa de jordägor han utarrenderar, men denna benägenhet torde af andra grunder redan nu förefinnas. Någon större betydelse synes stadgandet i hvarje fall icke äga, men då hvad till stöd för detsamma anförts af den kommitté, som uppgjort det första utkastet till lagen, i mycket synts mig värdt beaktande, har jag trott förslaget i denna del böra lämnas i hufvudsak orubbadt. I viss mån kringskuret har emellertid stadgandet blifvit genom en vid 21 § vidtagen ändring i afseende å rätten att verkställa odling å mark, därå finnes ståndskog.»

Ja, hvad betyder nu detta? Jo, det betyder, att justitieministern uppriktigt erkänt, att lagen i fråga om rätt till nyodling är skrifven på det sättet, att denna rätt icke är något annat än ett spegelfäkteri, en bluff, huru man vill kalla det. Arrendatorn får icke arrendera något annat än de odlade ägorna och ej odlingsrätt annan än på de formellt arrenderade ägorna, och då gör det detsamma, hvad som står i denna paragraf om ersättning för nyodling. Någon större betydelse har stadgandet icke, säger justitieministern. Men för att ytterligare lugna sinnena »kringskär» han stadgandet ytterligare genom förbudet att odla, där det växer skog — en sak, som jag också återkommer till vid § 21.

Jag har velat förutskicka dessa erinringar såsom ett memento, tills vi komma till § 21.

Vidare anfördes ej. Efter det herr talmannen framställt propositioner i ämnet, antogs paragrafen med den af Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen.

12—16 §§.

Godkändes.

Vidkommande *17 §* hade utskottet föreslagit följande lydelse:

Kostnaden för tillträdessyn och för afträdessyn skola jordägaren och arrendatorn gemensamt vidkännas. Kostnaden för särskild syn skall gäldas enligt de i 21 kap. 3 § rättegångsbalken för kostnad i rättegång stadgade grunder.

Där ej annorlunda aftalats, må ej part förpliktas att till syneman gälda högre ersättning än som enligt resereglemente tillkommer nämndeman.

Paragrafen föredrogs. Därvid yttrade:

Herr Lindhagen: Här har utskottet lika med Kungl. Maj:t föreslagit, att kostnaden för till- och afträdessyn skulle halfveras mellan jordägaren och arrendatorn. Norrlandskommittén föreslog enhälligt — jag ber att få särskildt betona detta, och att sålunda äfven bolagens representanter voro med härom — att kostnaderna skulle betalas af jordägaren ensam. Man ansåg, att det ur social synpunkt kräfdes, att dessa kostnader skulle vidkännas af jordägaren, som i detta fall var mest bärkraftig, då han ägde att disponera öfver skogen, som var hemmanets hufvudsakliga tillgång, och man tyckte, att det icke var för mycket, att skogen i detta afseende fick fullgöra sin uppgift att vara ett stöd för jordbruket. Men så kom juridiken i form af tre justitieråd, som erinrade, att det icke var rättvist, att endast den ena parten skulle betala, och denna erinran föranledde, att i den proposition, som framlades för Riksdagen, föreslogs, att kostnaden skulle halfveras mellan båda parterna. Man hade sålunda enligt min uppfattning för en formell rättvisa offrat den reella.

Nu är detta så mycket betänkligare, som kommittén, för att dessa förrättningar icke skulle göras så kostsamma, med hänsyn till de långa afstånden föreslagit, att hvilken som helst, som var sakkunnig på jordbruksområdet, skulle kunna få användas till syneman. Men detta ändrades i de senare förslagen, så att endast särskildt kvalificerade personer skulle kunna tillkallas som synemän, hvilket ju måste medföra, att kostnaderna blifva ännu dyrare. Om man

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

besinnar, att det i dessa trakter finnes kanske 15,000 arrendegårdar i närvarande stund och att arrendatorerna å dessa skulle halfvera kostnaden med jordägarne, så blefve det, om man antager, att en arrendators andel i synekostnaden skulle uppgå till i medeltal 20 kronor för de tre synemännens inställelser och resor — särskildt om man tar hänsyn till de stora afstånden — på det sättet, att denna lagstiftning skulle börja med att uttaga från dessa fattiga arrendatorer 300,000 kronor. Jag tycker icke, att detta är rätta sättet att börja lagstiftningen, utan jag anser, att man bör komma till dem med något, som för dem kan kännas som en verklig välgärning.

Jag skall därför i öfverensstämmelse med kommitténs enhälliga förslag be att få yrka, att ifrågavarande paragraf ändras så, att kostnaderna för till- och afträdessyn skall jordägaren ensam vidkännas. Detta förslag biföll Andra Kammaren i fjol utan votering.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag kan i detta fall omöjligt följa herr Lindhagens tankegång. Det är väl det riktiga, att kostnaderna bestridas af båda parterna gemensamt. Så är förhållandet på andra områden. Men om man anser, att det skulle vara riktigt, att jordägaren ensam bekostade all syn, då frågar jag, om han icke därmed finge en trumf på sin hand genom att han kunde sätta arfvodet ganska högt. Sådana fall äro icke otänkbara. Det skulle kunna hända, att han på detta sätt finge synemännen i sin hand, och därför tycker jag, att det är oförsiktigt att föreslå något sådant. Nu säger herr Lindhagen, att bolagets representanter varit med om detta förslag. Jag kan icke förstå, att denna omständighet skall för honom utgöra ett motiv att hålla på denna sak. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Herr Zetterstrand har vid denna riksdag utfunnit det särskilda skälet, att om synen skulle bekostas af jordägaren ensam, så skulle arrendatorns syneman komma i beroende af jordägaren. Men jag undrar, hvad arrendatorerna själfva skulle säga om denna sak, ifall man frågade dem. Om vi tänka oss, att arrendatorerna hade att välja emellan, antingen att synemännens ordförande presenterade synemännens räkning för jordägaren, som denne ensam skulle betala, eller ock att han skulle vända sig till båda parterna för att taga ut hälften af hvardera, så tror jag icke, att svaret skulle bli mer än ett.

Efter härmed slutad öfverläggning blef efter af herr talmannen framställda propositioner å de därunder gjorda yrkandena utskottets förslag af kammaren godkändt.

18—20 §§.

Godkändes.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

21 § skulle enligt utskottets förslag hafva denna affattning:

Arrendatorn vare oförhindrad att å den arrenderade jorden verkställa nyodling, dock ej utan jordägarens medgifvande å mark, därå finnes ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd. Utan jordägarens tillstånd må arrendatorn ej å fastighetens ägor svedja eller verkställa bränning af jord.

Arrendatorn vare berättigad att på lämpligt ställe å den arrenderade jorden eller, om denna utgör allenast visst område af en jordägaren tillhörig fastighet, å annan mark, som hör till fastigheten, efter anvisning taga erforderligt virke till vedbrand och till de arrendatorn åliggande reparationer äfvensom till nödiga hägnader, hässjor och täckdikning samt nödiga redskap. Har genom jordägarens åtgöranden skogstillgången å fastigheten under arrendetiden så medtagits, att arrendatorn ej däraf kan erhålla sitt fulla virkesbehof, vare jordägaren pliktig att på annat för arrendatorn lägligt sätt tillhandahålla denne det felande.

Utöfver hvad ofvan är stadgadt må arrendatorn ej i annan mån än arrendeaftalet bestämmer nyttja fastighetens skog; äge ej heller afhända fastigheten torf eller annat, som icke är att hänföra till dess årliga afkastning.

Vid denna paragraf hade reservation afgifvits af herr *Lindhagen*, som hemställt,

1:o) att första stycket i paragrafen måtte erhålla följande lydelse:

Arrendatorn vare oförhindrad att å den arrenderade jorden verkställa nyodling. Å mark, därå finnes ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd, må dock verkställas nyodling allenast i händelse arrendatorn vidtagit enahanda åtgärder, som enligt 11 § utgör förutsättning för rätt att erhålla ersättning för nyodling. Utan jordägarens tillstånd må arrendatorn ej å fastigheten svedja eller verkställa bränning af jord.

2:o) att efter första stycket måtte införas följande moment:

Är upplåtelsen inskränkt till fastighetens odlade mark eller till mark, hvarå ej erbjuder sig lönande tillfälle till odlingsarbete, eller har arrendatorn där utfört den odling, som skäligen kan ifrågakomma, vare han berättigad att till odling intaga äfven annan fastigheten tillhörande mark, som ej förut blifvit till annan för verkligt brukande upplåten; skolande område, hvarå odling sålunda påbörjats och sedan bringas till utförande, i alla afseenden anses inbegripet i arrendet och förty ej få af jordägaren till annan upplåtas. Sådan rätt, nu är sagd, må dock ej tillkomma arrendator utan att han vidtagit enahanda åtgärder, som enligt 11 § utgör förutsättning för rätt att erhålla ersättning för nyodling, och skall intyg, som där omnämnes, jämväl innehålla vitsord, att det till odling afsedda området lämpligen kan brukas i samband med den arrenderade inägojorden.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Efter det paragrafen anmälts till handläggning, erhölls på begäran ordet af

Herr Lindhagen, som yttrade: Jag skall be att få yrka, att första momentet af ifrågavarande paragraf måtte först föredragas och sedan de följande momenten, emedan reservationen innefattar två olika yrkanden.

Sedan kammaren bifallit denna hemställan, föredrogs nu *första stycket* af utskottets förslag till lydelse af paragrafen; och yttrade därvid:

Herr Lindhagen: Denna paragraf afhandlar en mycket viktig sak. Den afhandlar först och främst den stora nationalekonomiska sidan af denna lagstiftning och till den hör också, att jorden skall nyodlas däruppe, att nya tegar skola läggas till de gamla. Det föreslogs från orterna, att man i häfdelagen skulle införa stadganden om skyldighet för jordägaren att nyodla, ty det hade visat sig, att bolagen icke verkställde nyodlingar. Men af hänsyn för bolagen och af praktiska skäl ansågs, att man borde gå till väga på det sättet, att odlingsarbetet skulle verkställas frivilligt af arrendatorerna, hvartill de skulle uppmuntras genom att erhålla rätt att verkställa nyodlingar och att därför äfven erhålla någon ersättning.

Nu har i denna paragraf erkänts, att arrendatorerna skulle ha rätt till nyodling, men genom paragrafens bestämmelser i öfrigt har man så att säga med den ena handen tagit tillbaka hvad man gifvit med den andra. Jag skall först be att få yttra mig om det första momentet. Här har på yrkande af ledamöter i högsta domstolen och herr Fahlén införts ett stadgande, som icke fanns i det ursprungliga förslaget, nämligen att arrendatorn icke ägde rätt till nyodling utan jordägarens medgifvande å mark, därå finnes ståndsskog eller växtligt ungskogsbestånd. Det är en erkänd princip i vår hushållning, att jordbrukspolitik skall gå före skogspolitik, och därför har i skogsvårdslagarna uttryckligen föreskrifvits, att lagarne ej få utgöra hinder för skogsmarks uppodling till åker och äng. Från denna princip har man här gjort ett afsteg. Särskildt hvad Norrland beträffar är detta betänkligt, ty i Norrland har den till odling tjänliga jorden icke i samma omfattning som på andra håll tagits i bruk. I detta afseende strider den ifrågavarande bestämmelsen mot den nämnda viktiga grundsatsen och den öfverkorsar alldeles arrendatorns rätt till nyodling, där det finnes för nyodling tjänlig mark, å hvilken skog växer. Myrmarker drabbas visserligen icke af lagen, men i Norrland finnes ock en myckenhet ouppodlad fast mark, som är odlingsvärd. Jag har därför här föreslagit den modifikationen, att arrendatorn skulle äga rätt till nyodling å mark, därå finnes ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd, om han fullgjort de föreskrifter, som stadgas i 11 §, d. v. s. om han underrättat jordägaren

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

därom, noga angifvit nyodlingens gränser och företett intyg om att jorden lämpade sig för odling. Jag skall därför yrka, att första momentet af denna paragraf måtte få den lydelse, som återfinnes i reservationen, sid. 46.

Grefve Hamilton: Herr talman! Det är här icke fråga om att inskränka arrendators rätt till nyodling på annat sätt än att å mark, där det finnes ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd, nyodling icke må företagas utan jordägarens medgifvande. Jag föreställer mig, att äfven om landtbruk kan drifvas ganska bra i Norrland, så är väl dock Norrland i främsta rummet ett skogsland och att man därför icke bör för nyodlingens skull förstöra växande ungskog eller annat skogsbestånd. Till och med i södra Sverige gäller det, att man icke får förstöra skogen för nyodlingen. Jag tror därför, att det är praktiskt riktigast att vidhålla utskottets förslag, till hvilket jag yrkar bifall.

Herr Lindhagen: Grefve Hamilton sade, att till och med i södra Sverige brukade man skona ståndskog och växtliga ungskogsbestånd. Han kunde snarare ha sagt, att i södra Sverige har man särskild anledning därtill, därför att den verkligt odlingsbara jorden till största delen redan är uppodlad. Och jag finner det alls icke märkvärdigt, att grefve Hamilton icke har något emot att jämte sina feta åkrar också ha litet skog kvarstående i berg- och grusbackarne.

Men i Norrland äro förhållandena helt andra. Vill man, att jordbruket skall gå framåt i Norrland, så bör man icke proklamera, att jord, som skulle vara ypperlig att odla, icke får odlas, om den är bevuxen med ståndsskog eller växtlig ungskog. Det är klart, att det ekonomiskt är mera fördelaktigt att kunna afvinna dylik jord jordbruksprodukter än skogsprodukter.

Bestämmelsen, sådan den formulerats af utskottet, är ett slag mot hela den grundsats, från hvilken norrlandslagstiftningen utgår, och för öfrigt mot de metoder, på hvilka odlingen i vårt land i allmänhet kommit till stånd.

Herr Åkerlund: Herr talman! Jag tror, att det i Norrland och äfven i Dalarne finnes tillräckligt mycken jord att odla utan att man behöfver tillförsäkra arrendatorn rätt att hugga ned ungskogen. Dessutom vill jag säga, att om en sådan rätt skulle stipuleras, som herr Lindhagen här uttalat, så måste man se till, att arrendatorn kan ansvara för, att nyodlingen verkligen kommer till stånd. Ty eljest skulle det kunna inträffa, att arrendatorn högge ned en 15, 20 tunnland ungskog, men sedan af någon anledning blefve gramse på jordägaren, och så finge den nedhuggna skogen ligga där och ruttna.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Gentemot den siste talaren anser jag, att den jord, som kan odlas också bör få odlas. Jag har exempelvis i Jämtland på flera ställen sett mark, som sakkunniga ansett och som mitt civila omdöme sagt mig skulle vara i hög grad odlingsbar, men det växte skog öfverallt på dessa ställen. Men man finner upp alla möjliga skäl för att hindra arrendatorerna från att verkställa nyodlingar. Nu senast sades det af den siste talaren, att det kunde hända, att arrendatorn högge ned skogen och sedan läte den ligga. Man fordrar garantier och garantier hela linjen ut. Vi kunna icke ordna en lagstiftning på detta sätt, uppfylld öfverallt med krokben för den sak, som lagstiftningen skall främja.

Herr Karlsson i Fjäl: I likhet med hvad herr Lindhagen yttrade vid behandlingen af § 11 anser äfven jag, att det icke skulle tjäna mycket till att tillerkänna arrendatorn rätt till odlingsersättning, om lagen icke på samma gång tillerkänner honom rätt att verkställa nyodling äfven å jord, som icke tillhör det arrenderade området. Eljest skulle bolagen kunna utarrendera endast de odlade inägorna och på detta sätt undandraga sig att betala odlingsersättning, då det på det arrenderade området icke funnes någon jord att odla.

Då det här står i paragrafen, att arrendatorn icke utan jordägarens medgifvande skulle få verkställa nyodling å mark, därå det funnes ståndsskog eller växtligt ungskogsbestånd, så kan jag icke förstå, hvarför en sådan bestämmelse skulle inryckas i lagen. Men då det här talas om växtligt ungskogsbestånd, så förmodar jag, att man hufvudsakligen tänkt på barrskog, som ju har det största värdet för sågverksindustrien. Denna växer oftast på stenbunden mark och på bergssluttningar, och det är väl ingen, som tänker sig, att arrendatorn skulle gifva sig upp i denna grofva barrskog och hugga ner för att där verkställa nyodlingar. Detta skulle bli alltför kostsamt, och denna jord skulle i de flesta fall icke heller lämpa sig för odling. Men däremot finnas ofta hagmarker och inrösningsjord bevuxna med löfskog. Sådan mark har ofta högt odlingsvärde och blir en utmärkt åkerjord; jag undrar, om icke jordägaren äfven i sådana fall som det nu nämnda skulle kunna åberopa lagens bestämmelse om att odling icke finge »verkställas å mark, hvarå funnes växtligt ungskogsbestånd, och därigenom vore också denna mark undantagen med hänsyn till arrendatorns rätt att odla. Man förfasar sig öfver, att arrendatorn skulle ha rätt att odla på sådan mark, som icke tillhör det arrenderade området. Men man får icke jämföra förhållandena i Norrland med förhållandena i mellersta och södra Sverige. Denna lagstiftning afser ju att vidmakthålla jordbruket på redan odlad jord och att främja nyodlingsarbetet. Detta var också statens mening, då den vid afvittringen lämnade bönderna i Norrland så stora skogsanslag, att jordbruket skulle ytterligare utvecklas och att de större hemmanen skulle sönderdelas, så att

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

allt flera skulle kunna ha sin utkomst på jordbruket. Men genom bolagens tillkommande jordförvärf afskuros dessa odlings- och utvecklingsplaner. Afvittringarne ha kostat staten 10 miljoner kronor under förra århundradet och som ersättning härför hafva vi fått 15,000 à 17,000 arrendatorer i Norrland. Där utomordentliga förhållanden äro rådande, kräfvas utomordentliga åtgärder.

Jag yrkar bifall till herr Lindhagens reservation.

Herr Lindhagen: Jag vill fästa uppmärksamheten på, att i min reservation förekommer följande: »Å mark, därå finnes ståndskog eller växtligt ungskogsbestånd, må dock verkställas nyodling allenast i händelse arrendatorn vidtagit enahanda åtgärder, som enligt 11 § utgör förutsättning för rätt att erhålla ersättning för nyodling». Här står sålunda med särskild styrka framhållet, att marken skall lämpa sig för nyodling. Afslås reservationen, så ha herrarne därmed sagt, att i Norrland har arrendatorn icke rätt att nyodla till odling särskildt lämplig mark, så snart därå finnes ståndsskog eller växtligt ungskogsbestånd.

Herr Svensson i Skyllberg: Herr Lindhagen sade, att därest kammaren afsloge hans reservation, hade den därmed erkänt, att arrendatorn i Norrland icke hade rätt att odla på sådan skogsmark, som här är i fråga. Jo, arrendatorn skulle få en sådan rätt, nämligen om han kunde komma öfverens med jordägaren. Ägaren bör väl också ha någon rätt. Det vore oriktigt att på detta sätt utlämna mark, som kanske icke skulle komma att gifva någon afkastning, därför att den befunnes värdelös och hvars uppodling dessutom skulle draga onödiga kostnader. Jag tycker, att det vore orimligt begärdt, att kammaren skulle antaga något annat förslag än utskottets.

Herr Lindhagen: Den siste talaren resonerar, som om han hade att göra med sina egna arrendatorer i mellersta Sverige. Men här har man att utgå från, att denna lagstiftning åsyftar, oafsedt jordägarens rätt, att skaffa arrendatorn en rätt, som jordägaren icke får motsätta sig. Man måste se hela detta lagstiftningsarbete mot bakgrunden af de norrländska hemmanens historia och taga hänsyn till den nationalekonomiska betydelse, som dessa nyodlingar skulle innebära för hela Norrland. Gör man detta, skall man kanske ställa sig på en annan ståndpunkt, än den siste talaren gjorde. Ty hans ståndpunkt syntes mig innebära detsamma som att säga: denna lagstiftning skola vi icke inlåta oss på. Men vilja vi icke inlåta oss på denna lagstiftning, då kunna vi lika gärna slå ihop våra papper och gå hem allesammans.

Herr Wiklund: Herr talman! Jag kan icke förstå annat, än att åtskilligt af hvad som här yttrats beror på obekantskap med norrländska förhållanden.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Grefve Hamilton sade, att i södra Sverige underlåter man att odla, därest man är nödsakad att hugga ner skogen. Det är möjligt, att så är förhållandet, men jag undrar, huru det var, när nyodlingen gick fram öfver Skåne, och om icke då skogarne i viss mån fingo vika för nyodlingen.

Vidare yttrade herr Åkerlund, att det fanns tillräckligt mer mark i Norrland utan att man för nyodlingar behöfde hugga ner ungskogen. Ja, det är sant, att det i Norrland finns oerhörda vidder af odlingsbara myrar, men det är lika sant, att det finnes stora arealer af utmärkt odlingsmark, hvarå mer eller mindre växtlig skog finnes, och gifvetvis måste det då vara riktigt att fordra, att äfven skogsbeståndet å sådan odlingsvärdig mark i vissa fall får vika för odlingen.

En föregående talare anförde vidare, att genom ett bifall till herr Lindhagens yrkande kunde det inträffa, att stora områden, bevuxna med ungskog, blefve förstörda. Jag tror icke, att detta blefve fallet, ty i det förslag, som herr Lindhagen framställt, har han gjort som förutsättning för sådan nyodling, att arrendatorn före dess företagande genom intyg af behörig person styrkt, att området lämpade sig för odling. Under sådana omständigheter kan jag icke förstå, att det skulle ligga någon fara i att bifalla hvad herr Lindhagen föreslagit.

Grefve Hamilton: Herr talman! Jag kan icke dela den mening, som herr Karlsson i Fjäl uttalat; ty hade jag samma uppfattning som han, nämligen att buskmark eller några små löfträd här och hvar i backarna vore »växtlig ungskog», då skulle jag genast biträda herr Lindhagens förslag. Men det är ej detta, som man menar med växtlig ungskog; utan därmed menas väl, åtminstone då det gäller Norrland, granskog och furuskog, som växa och som kunna ge inkomster. Jag föreställer mig äfven, att i Norrland växtlig skog ger vida större inkomst, än hvad den odlade jorden kan ge, och tänker, att det finnes tillräckligt med mark i Norrland att odla, utan att man för detta ändamål behöfver röja upp växtlig ungskog. Det är bara detta, som det här gäller.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad samt herr talmannen gifvit propositioner å de yrkanden, som därunder förekommit, godkände kammaren utskottets förslag till lydelse af förevarande stycke.

Härpå föredrogos *öfriga stycken* af paragrafen; och lämnades därvid på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som anförde: Jag underlät tyvärr nyss att begära votering, därför att vi hafva så kort tid på oss, och därför

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

att jag vet, att herrarna äro otåliga; men i den här punkten komma herrarna att få votera.

Man säger nu, att vi måste gifva dessa arrendatorer odlingsrätt och detta såväl för att tillgodose det af mig så ofta framhållna nationalekonomiska intresset som äfven för arrendatorernas egen skull; men i denna paragraf har det icke gifvits arrendatorerna någon möjlighet att i regeln få någon mark att odla. Norrlandskommitténs förslag till arrendelag utgick därifrån, att lagen skulle hafva vissa tvångsbestämmelser, oafsedt hvad som kunde vara frivilligt aftaladt, i syfte dels att få erforderlig tidslängd för själfva aftalet och dels att få tillräcklig omfattning af aftalets innehåll i öfrigt. Man ville således bestämma, att arrendatorn i hvarje fall skulle hafva såsom inbegripna i arrendet vissa rättigheter att utfå en del saker, som han nödvändigtvis behöfde. Det var meningen att så ordna, att familjen skulle ur den odlade marken samt ur skog och vatten få taga det uppehälle, som en bondefamilj i allmänhet har på ett sådant hemman. Därför tillerkände kommittén honom husbehofsskog på hemmanets mark, äfven om sådant ej var i kontraktet stipuleradt, samt vidare rätt till bete å hemmanet. Däremot tog ingen mer än reservanterna inom kommittén steget fullt ut och tillerkände arrendatorn äfven ovillkorlig rätt att intaga mark till nyodling.

Nu är det så, att kommittén vitsordat, att i allmänhet utarrendera jordägarna däruppe endast inägorna. Vidare har norrlandskommittén framhållit, att med den nya arrendelagen denna tendens kommer att blifva ännu vanligare, och i det stycke, som jag nyss vid behandlingen af 11 § uppläste ur justitieministerns anförande till statsrådsprotokollet vid framläggandet af 1907 års arrendelagsförslag, vitsordar han ju för egen del uttryckligen detta. Vill man därför nu icke bara ståta med fraser, utan verkligen gifva något i lagen, då måste man i denna införa bestämmelse om att arrendatorn, förutom rätt till husbehofsvirke och fiske, äfven skall ha rätt att under vissa betryggande garantier gentemot jordägaren intaga för nyodling verkligt odlingsvärdig mark.

Jag skall därför be att få föreslå, att mellan första och andra momenten i § 21 i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag måtte inskjutas ett nytt moment af följande lydelse, och som återfinnes i min reservation öfverst å sid. 47 i utskottsutlåtandet: »Är upplåtelsen inskränkt till fastighetens odlade mark eller till mark, hvarå ej erbjuder sig lönande tillfälle till odlingsarbete, eller har arrendatorn där utfört den odling, som skäligen kan ifrågakomma, vare han berättigad att till odling intaga äfven annan fastigheten tillhörande mark, som ej förut blifvit till annan för verkligt brukande upplåten; skolande område, hvarå odling sålunda påbörjats och sedan bringas till utförande, i alla afseenden anses inbegripet i arrendet och förty ej få af jordägaren till annan upplåtas. Sådan rätt, nu är sagd, må dock ej tillkomma arrendator utan att han

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

vidtagit enahanda åtgärder, som enligt 11 § utgör förutsättning för rätt att erhålla ersättning för nyodling, och skall intyg, som där omnämnes, jämväl innehålla vitsord, att det till odling afsedda området lämpligen kan brukas i samband med den arrenderade inägojorden.»

Jag ber att särskildt få lägga herrarna detta tillägg på hjärtat; ty utan det tjänar hela paragrafen till blankt ingenting; det har, som sagdt, justitieministern själf uttalat till statsrådsprotokollet.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Herr Lindhagen började sitt anförande med att: här skulle kammaren få gå till votering! Jag hoppas, att han icke skall bli sannspådd i det afseendet; ty jag kommer för min del att yrka bifall till hans förslag och hoppas, att kammaren instämmer däri, då detta ju är det lämpligaste sättet för oss att erhålla kvittning gentemot Första Kammarens beslut i § 11.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skall be att få instämma med den siste ärade talaren i hans yrkande, men alldeles icke i hans motivering.

Herr Wijk: Herr talman! Jag får instämma med herr Lindhagen i hans senaste yttrande. Jag anser ej denna paragraf vara lämplig till kvittning, utan anser den vara den allra viktigaste, som kammaren har att besluta om.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet godkändes utskottets förslag med det af herr Lindhagen föreslagna tillägget.

22 §.

Godkändes.

Utskottet hade beträffande *23 §* föreslagit följande lydelse:

Angående arrendatorns rätt till jakt och fiske å fastigheten är särskildt stadgadt. Ej må arrendatorn förbjudas att för husbehof nyttja det fiske, som hör till den arrenderade jorden, i vidare mån än såvidt angår visst fiskevatten, där särskilda åtgärder af jordägaren vidtagits till fiskets förbättrande.

Reservation hade afgifvits af herr *Lindhagen*, som hemställt,

1:o) att såsom ett första moment i förevarande paragraf måtte föreskrifvas:

Där den arrenderade jorden utgör allenast en del af en fastighet, vare arrendatorn i mån af behof berättigad att till husbehof begagna äfven den rätt till fiske, som hör till den öfriga delen af

fastigheten. Ej må arrendator förbjudas att för husbehof nyttja det fiske, som hör till den arrenderade jorden.

2:o) att ifrågavarande paragraf måtte i ett andra och tredje moment innehålla följande:

Arrendator får ej heller afhändas rätt till laga ersättning för skada, som må uppkomma genom flottning.

Angående arrendatorns rätt till jakt å fastigheten är särskildt stadgadt.

Efter föredragning af paragrafen begärdes ordet af

Herr Lindhagen, som yttrade: I denna paragraf är först fråga om rätten till fiske. För att en arrendatorsfamilj skall kunna lefva på ett skogshemman uppe i Norrland, bör arrendatorn, förutom odlingsmark samt husbehofsvirke och betesrätt, också få rätt att fiska till husbehof. Nu har det föreslagits här i reservationen, i likhet med hvad norrlandsrepresentanter förut varit med och motionerat om, att bolagsarrendatorerna verkligen skulle få denna fiskerätt. Däremot är det af Kungl. Maj:t och utskottet föreslaget, att arrendator skulle få rätt att fiska endast i de fiskevatten, som höra till de arrenderade ägorna. Då man, som förut erinrats, nu vet, att de arrenderade ägorna oftast endast komma att bestå af den odlade jorden, så kommer arrendatorns fiskerätt enligt förslaget att inskränka sig därtill, att han får stå på åkerrenarne och meta, om något fiskevatten händelsevis går dit upp. Jag tycker, att en sådan lagstiftning är rent af löjlig, och har därför i min reservation föreslagit, att arrendatorn skall vara berättigad att till husbehof begagna äfven den rätt till fiske, som hör till den öfriga delen af fastigheten.

Det andra yrkandet, som jag framställt, är att arrendator icke, såsom så ofta sker, skall få afhändas sin rätt till laga ersättning för skada, som må uppkomma genom flottning. Enligt flottningsförfattningarna har han rätt till sådan ersättning, men det intages ofta i arrendekontrakten bestämmelse om att arrendatorn icke äger att göra denna sin rätt gällande, och det föranleder, att jordägaren vid flottning ofta tilltyga hana små ägor huru som helst. Detta är ett mycket öfverklagadt förhållande, som skulle delvis afhjälpas genom införande i lagen af en sådan bestämmelse, som jag i yrkandet n:o 2 i min reservation föreslagit.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till min reservation vid denna paragraf.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen gifvit propositioner å de under öfverläggningen förekomna yrkandena, blef utskottets förslag af kammaren godkändt.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

För *24 §* var af utskottet föreslagen denna lydelse:

Arrendatorn må ej förpliktas att ansvara för annan för fastigheten utgående skatt eller allmän tunga än som, enligt föreskrift i därom utfärdad lag eller författning, åligger brukare så ock för vägunderhållet in natura.

Uti herr *Lindhagens* vid paragrafen fogade reservation hemställdes, att förevarande paragraf måtte erhålla följande tillägg:

Ökas den arrendatorn åliggande skatt eller tunga därigenom, att fastighetens taxeringsvärde under arrendetiden höjes, vare jordägaren arrendatorn ansvarig för den sålunda uppkomna ökningen.

Sedan paragrafen föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: I de tidigare förslagen har under denna paragraf följande bestämmelse varit intagen:

»Ökas den arrendatorn åliggande skatt eller tunga därigenom, att fastighetens taxeringsvärde under arrendetiden höjes, vare jordägaren arrendatorn ansvarig för den sålunda uppkomna ökningen.»

Denna bestämmelse utgick ur Kungl. Maj:ts förslag till 1908 års Riksdag. Nu är det ju bra hårdt för dessa arrendatorer, om i följd af taxeringsvärdenas höjande, de skola svara för de ökade utskylderna. I all synnerhet i Norrland, där det är skogsvärdet, på hvilket det hufvudsakliga taxeringsvärdet ligger, är denna obillighet så än mer påfallande, och härtill kommer, såsom vi veta, att i dessa tider pågår en systematisk höjning af taxeringsvärdena där uppe.

Af dessa skäl finner jag mig böra yrka bifall till min reservation.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Herr talman! Då herr Zetterstrand icke anser sig kunna anföra några skäl för sitt afslagsyrkande, kommer jag att begära votering.

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Hvad beträffar denna paragraf, så kunde det ju finnas vissa skäl för en sådan ståndpunkt, som herr Lindhagen intager. Att genom en höjning af taxeringsvärdet arrendatorers utskylder kunna komma att ökas, är ju ett förhållande, som man icke kan bortse från. Det mycket kompakta motstånd, som från Förstakammarledamöterna höjdes mot denna punkt inom lagutskottet år 1907, var det uteslutande, som det berodde på, att förslaget föll. Det gick ej heller in i Andra Kammarens beslut förra året.

Man förmenade 1907 i lagutskottet, att, om af en arrendator verkställda odlingar föranleda till taxeringsvärdets höjande, bör han,

helst, då han kan få betaldt för odlingarne, naturligtvis betala därutaf föranledda ökade utskylder. Det omnämnda skälet för höjande af egendomars taxeringsvärde är nu visserligen icke det enda eller ens det i vanliga fall antagligen förekommande, utan skälen kunna vara mångahanda. Och jag medgifver därför, att resonemanget har föga värde. Emellertid veta vi ju, att beskattningsväsendet skall omläggas, särskildt taxeringen af skog. Då är det sannolikt, att dessa förhållanden komma att väsentligt förbättras. Detta kan ju vara ett starkare skäl för bifall till utskottets förslag.

Därtill kommer, att jag icke tror, att det finnes någon möjlighet att här få igenom det förslag, herr Lindhagen framställt. Jag anser, att man gör klokast i att hålla sig till det förslag, som är framlagdt i den Staaffska motionen, hvilket står i öfverensstämmelse med utskottets hemställan.

Jag yrkar bifall till paragrafen sådan den lyder enligt utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Den siste ärade talaren hänvisade till en blifvande lagstiftning, som möjligen skulle råda bot på dessa missförhållanden, men denna blifvande lagstiftning ha vi ännu icke och vi veta icke, när den kommer. Vi ha väntat på den nu i trettio år men utan att höra af den. Att under tiden låta dessa arrendatorer drabbas af en så oskälig tunga är verkligen obilligt och mer än rimligt begärdt. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att detta förslag blifvit af kammaren en gång förut antaget.

Jag anser, att här äro så vitala intressen för arrendatorerna på spel, att man icke är försvarad med att icke på något sätt söka hjälpa dem.

Öfverläggningen var härmed slutad. I öfverensstämmelse med de därunder gjorda yrkandena framställde herr talmannen propositioner först på godkännande af utskottets förslag till lydelse af förevarande paragraf och vidare på godkännande af samma förslag med det tillägg, som föreslagits i den af herr Lindhagen vid paragrafen afgifna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Herr Lindhagen begärde likväl votering, till följd hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition.

Den, som vill, att kammaren godkänner lagutskottets förslag till lydelse af § 24 i det föreliggande förslaget till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

Vinner Nej, har kammaren godkänt samma förslag med det tillägg, som föreslagits i den af herr Lindhagen vid paragrafen afgifna reservationen.

Voteringen utföll med 104 ja mot 86 nej, hvadan kammaren godkänt utskottets berörda förslag.

25—31 §§.

Godkändes.

I fråga om *slutstadgandet* hade utskottet föreslagit, att detsamma skulle lyda sålunda:

Denna lag träder i kraft den 1 september 1909. I afseende å lagens tillämplighet å aftal, som träffats före nämnda dag, samt lagens förhållande till äldre lagstiftning gälle de grunder, hvilka beträffande arrende i allmänhet finnas stadgade i lagen om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Herr *Lindhagen* hade uti afgifven reservation hemställt, att till de föreslagna öfvergångsbestämmelserna måtte fogas följande tillägg:

dock att, då aftal, som ofvan sägs, afser arrende för arrendators lifstid eller på viss tid, skall för den efter lagens ikraftträdande återstående arrendetiden vara tillämpligt hvad i 3 § 2 mom. första stycket*), 11 och 21 §§ samt 26, 27 och 28 §§ stadgas.

Stadgandet föredrogs, hvarefter

Herr Lindhagen anförde: Beträffande öfvergångsbestämmelserna har jag föreslagit ett tillägg i syfte, att den nuvarande generationen af arrendatorer måtte få komma i åtnjutande af vissa skäliga delar i den ifrågavarande arrendelagen. Detta är, kan man säga, en kardinalpunkt, ty därpå beror, huruvida arrendelagen kan göra afsedd nytta eller icke. Först och främst kommer lagen enligt det föreliggande förslaget icke att gälla dem, som redan ha kontrakt på längre tid utan blott dem, som icke ha kontrakt eller också ha sådana uppgjorda för kort tid. Men på många ställen ha bolag med arrendatorer af den senare kategorien på sista tiderna uppgjort kontrakt på lång tid, och jag har fått uppgifter från Norrland, att man tror så vara förhållandet nästan öfverallt. Ehuru jag för min del ej känner till detta, har jag dock anledning att antaga, att en stor mängd af dessa arrendatorer ej komma i åtnjutande af några förmåner, ifall man icke särskildt föreskrifver, att de skola hafva dem.

---

*) Detta endast ifall reservationen till § 3 antages.

Norrlandskommittén ansåg, på sätt i reservationen angifvits, att det vore oundgängligen nödvändigt, att lagen finge retroaktiv verkan i vissa afseenden eller rättare sagdt tillämpning för samtiden på bestående förhållanden. Jag har också i motionerna påyrkat, att den skall få dylik tillämpning.

En punkt i dessa föreslagna bestämmelser har bortfallit genom kammarens föregående beslut om att afslå förslaget att arrendator skall ha rätt att efter fem år uppsäga aftalet. Återstå yrkandena om tillämpning på gällande aftal af bestämmelserna om rätt för arrendator att nyodla samt erhålla ersättning för nyodling och jordförbättring, verkställd efter det lagen trädt i kraft, vidare villkoren för att arrenderätten skall anses förverkad, och slutligen rätten för arrendator att få nedsättning i legan vid allmän svårare missväxt i orten, äfvensom att icke genom extra dagsverksskyldighet kunna hindras att ordentligt sköta sitt jordbruk.

I dessa afseenden ber jag sålunda att få yrka bifall till reservationen. Men jag måste göra en liten redaktionsändring. I yrkandet står bland annat: »3 § 2 mom. första stycket». Det skall, som sagdt, utgå af förut angifven anledning; i stället skall ingå hvad som yrkas i den senare motionen och blifvit bortglömdt i denna reservation, nämligen hvad som stadgas i »5 § mom. 2—4», hvilket lagrum således påyrkas att sättas i stället för 3 § 2 mom., som skall utgå.

Vidare yttrade:

Herr Zetterstrand: Jag får yrka bifall till utskottets förslag. Det är ju icke vanligt, att man, när man skrifver lagar, vill att de skola ha retroaktiv verkan. Nu har ju i alla fall på sätt och vis gifvits en sådan retroaktiv verkan åt ett stadgande i lagen, där det anses vara skäligt att så sker, nämligen i § 1. Där säges det, att »brukar någon mot lega jord, som i denna lag afses, och har skriftlig afhandling därom ej upprättats, vare jordägaren pliktig att, där brukaren sådant äskar, genom skriftlig handling bekräfta den brukaren sålunda tillkommande arrenderätt», och domstol skall »på yrkande af brukaren stadfästa arrenderätten sådan densamma, enligt hvad om aftalet kan utredas och med denna lag öfverensstämmer, finnes böra lagligen bestämmas». Man har sålunda gått så långt man på detta område ansett sig kunna göra, med afseende på retroaktiv verkan, och längre tror jag icke det är tillrådligt att gå i detta afseende.

Herr Lindhagen: Herr Zetterstrand framhöll, att det icke är brukligt, att lagar ha retroaktiv verkan. Det är emellertiid enligt min uppfattning brukligt, att när man lagstiftar, man därmed söker afhjälpa bestående missförhållanden. För någon tid sedan t. ex., då det antogs en lag, som stadgade förbud för kvinnors nattarbete,

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

ja, då frågade ingen människa efter hvilka aftal, som förut träffats mellan arbetare och arbetsgifvare; om det t. ex. anställts kvinnor i en industri med skyldighet att för en tid af tio år framåt tjänstgöra på natten, så har ett sådant aftal dock ingen verkan. Lagen har i alla fall förbjudit detta nattarbete.

Detta är också en skyddslagstiftning för arbetare, en lagstiftning, som afser skydd för de missförhållanden, under hvilka de nu lida. Hur man då kan säga, att en sådan lag icke skall ha retroaktiv verkan, det kan jag icke förstå. Det finnes intet sundt förnuft i detta; det finnes åtminstone ingen rättskänsla. Jag kan icke förstå, hur herrarna kunna med gladt sinne antaga en lag, som icke får någon tillämpning på dem, som den bör hafva afseende på. Men det beror därpå, att det här bland oss icke finnes någon representant för arrendatorerna, ty funnes här sådana, skulle de absolut icke finna sig häri, därom kunna herrarna vara lifligt öfvertygade.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, gaf herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner dels på godkännande af utskottets förslag till lydelse af slutstadgandet, dels ock på bifall till det förslag till lydelse af samma stadgande, som under öfverläggningen framställts af herr Lindhagen, och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen hafva flertalets mening för sig. Som votering emellertid begärdes af herr Lindhagen, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner lagutskottets förslag till lydelse af det till ifrågavarande lagförslag hörande slutstadgandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det förslag till lydelse af nämnda slutstadgande, som under öfverläggningen framställts af herr Lindhagen.

Omröstningen utvisade 97 ja mot 77 nej, vid hvilken utgång kammaren således godkänt utskottets förslag.

Ingressen skulle enligt utskottets förslag hafva denna lydelse:

Härigenom förordnas, att med afseende å arrende af jord å landet inom Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Väster-Dals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar i Kopparbergs län, inom Ofvan-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

åkers, Voxna, Los, Färila, Ramsjö och Hassela socknar samt Hamra kapellag i Gäfleborgs län och inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrlands län följande bestämmelser skola lända till efterrättelse, där arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd af minst fyra hektar och jorden vid arrendeaftalets ingående äges af bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller af enskild person, hvilken icke är mantalsskrifven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Uti afgifven reservation hade herr *Lindhagen* hemställt, att i ingressen till lagen »4 hektar» måtte utbytas mot »2 hektar», på sätt Kungl. Maj:t år 1907 föreslagit.

Efter föredragning af ingressen begärdes ordet af

Herr Lindhagen, som yttrade: I ingressen till föreliggande lagförslag förekommer en bestämmelse, beträffande hvilken det förvånar mig, att icke de flesta af herrarne åtminstone så till vida kunna vara ense med mig, att herrarne kunna erkänna, att den är oriktig.

Den leder nämligen till, att en stor mängd af dessa arrendatorer och just de fattigaste bland dem, de som ha de minsta ägorna, äfven om de sakligt sedt rätteligen skulle komma in under lagen, nu icke göra det. Nu är det egendomliga med uppställningen af denna arrendelag, till skillnad från vanhäfdslagen, att den icke går rakt på sak och säger, att den skall tillämpas å hvad som den är afsedd att tillämpas på, utan den går en omväg, och säger, att den skall tillämpas på sådana gårdar, där inägojorden är minst 4 har. Sedan säges det i en annan paragraf, § 31, att om någon härigenom skulle komma in under lagen, som enligt lagens grunder icke borde komma med, så kan detta rättas hos Konungens befallningshafvande. Men däremot, om det genom den där bestämmslsen om 4 har skulle uteslutas en hel mängd egendomar, som dock borde vara med, så finnes det ingen möjlighet till någon rättelse.

Nu har man genom dessa 4 har utestängt alla, som ha mindre inägojord. Detta har skett år 1907 genom en motion af herr Fahlén. Kungl. Maj:t föreslog icke något sådant, utan Kungl. Maj:t föreslog 2 har. Jag skall nu, om ock icke gärna, dock finna mig i att gå med på, att det bestämmes ett visst antal har såsom gräns för det område, inom hvilket lagen skall verka, men jag måste då hålla på Kungl. Maj:ts förslag, som bestämde minimiarealen till 2 har.

Efter framläggandet år 1907 af Kungl. Maj:ts proposition väckte som sagdt herr Fahlén en motion, att lagen skulle försämras i förenämnda afseende liksom han väckte motion om att den skulle försämras äfven i andra afseenden, och lagutskottet gick genast med på de flesta försämringarna. Nu har gränsen i följd däraf föreslagits till 4 har, och uppgifna skälet därtill har varit, att man icke gärna

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne m. m. (Forts.)

kunde tänka sig, att personer med mindre inägor skulle kunna lefva på inkomsten från ett så litet område, och lagens mening är, att endast de, som ha »självständigt jordbruk» böra falla under lagen. Men härmed har motionären fullständigt misstolkat, hvad som menas med självständigt jordbruk. Därmed menas dessa självständiga gårdsbruk, som finnas där uppe, oafsedt om deras innehafvare behöfva biinkomster eller icke. Går man till norrlandskommitténs utredning, så finner man, att kanske de flesta af dessa arrendatorer icke kunna lefva på blott sin jord, utan äfven behöfva biförtjänster. Alltså är en sådan tolkning som herr Fahléns alldeles utesluten. Man finner vidare uppenbart, att en hel mängd arrendatorer finnas, som ha mindre inägor än fyra hektar, hvilka dock ha ett självständigt gårdsbruk och böra skyddas enligt denna lag. Hvarför skall man då nödvändigtvis med öppna ögon utestänga just dessa de fattigaste?

Om nu gränsen sättes till två hektar, så ökas visserligen äfven antalet fall, som icke borde vara med, men för den saken finnes hjälp i paragraf 31. Däremot finnes i författningen ingen hjälp för dem, som enligt lagens bokstaf icke komma med, ehuru de borde vara med.

Jag har därför reserverat mig i syfte att siffran fyra hektar skall, på sätt Kungl. Maj:t föreslog 1907, utbytas mot två hektar. Jag kan icke förstå, att jag i en sådan solklar sak skall behöfva stå alldeles ensam.

Herr Zetterstrand: Herr Lindhagen sade, att detta är en alldeles solklar sak, men då utskottet pröfvade den förra gången, voro vi alla utom herr Lindhagen ense om, att arealen skulle sättas så som skedde, bland annat just på det skäl, som han anför i reservationen, nämligen att genom arealens nedsättning till två hektar en ökning skulle ske i antalet fall, som icke skulle komma under lagen. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Ja, det är också en märkvärdig motivering att säga, att man ökat arealen till fyra hektar, därför att, om det finge stå kvar två hektar, en hel del fall skulle komma med, som icke borde göra det. Jag säger ju, att härför finnes rättelse i paragraf 31. Genom Konungens befallningshafvande regleras förhållandet så att dessa bli frigjorda från lagen. För dem däremot, som icke komma med, därigenom att man sätter gränsen till fyra hektar, för dem finnes icke alls någon hjälp. Herr Zetterstrand säger, att han vill sätta gränsen till fyra hektar, ty eljest skulle en del personer, som ej borde ingå under lagen, bli lidande, men han vill icke gå med att sätta den till två hektar. Han menar, att det är synd om dem, som dock få hjälp i paragraf 31, att de skola behöfva gå den omvägen och underkasta sig detta besvär, men dem, som icke kunna få någon hjälp alls, offrar han fullkomligt för de andras

bekvämlighet. — Ja, herr Zetterstrand kan tydligen icke svara något på detta.

Herr Åkerlund: Herr talman! Jag har varit med om dessa fyra hektar därför att jag är viss om, att intet självständigt jordbruk, vare sig i Norrland eller i södra Sverige, kan drifvas på ringare areal. Det är mycket sant, att dessa småbrukare kunna ha två hektar åker, men jag förmodar, att ängen också får räknas som inäga, och om de icke hade äng och slåtter vid sjö- och älfstränder — sannerligen det då blefve något självständigt jordbruk vare sig af två eller fyra hektar.

Då jag, herr talman, således är öfvertygad om, att intet självständigt jordbruk i dessa trakter kan ha så liten areal som två hektar, anser jag, att utskottets förslag må kunna bifallas, om det också icke är så alldeles riktigt.

Herr Lindhagen: Att herr Åkerlund kan säga, att han är viss på detta, beror på, att han icke alls undersökt saken, icke ett spår, utan detta tal är bara tillverkadt nu för att slå an på kammaren. Saken är, att norrlandskommitténs utredning visar raka motsatsen till hvad herr Åkerlund påstår. Det finnes ett helt band i norrlandskommitténs betänkande, som herr Åkerlund kan gå till. En talare i utskottet upplyste både mig och herr Åkerlund om, att i den trakt af Norrland, där han var hemma, det fanns många, som orättvist icke skulle komma med på detta sätt, och utredningen visar detsamma.

Herr Åkerlund: Ja, herr talman, jag känner också litet grand till jordbruk, ty jag har hållit på därmed i bortåt 40 år, och jag hemställer till herrarne från Norrland, om ni verkligen tro, att självständigt jordbruk kan drifvas uteslutande på fyra hektar åker, äfven om vi taga de allra bästa trakterna där uppe. Nej, det är absolut omöjligt.

Hvad jag tog mig friheten att påvisa vid det tillfälle, som herr Lindhagen berörde, det var just, att dessa jordbrukare utom denna åker äfven ha slåttermark, och det är därifrån de hämta sin självständiga bärgning.

Herr Lindhagen: Det förhåller sig icke alls så, som herr Åkerlund säger oss, utan det är arealen åker och äng, som kommitténs utredning är lagd på. Det är alldeles riktigt, att de icke kunna lefva på jordbruket ensamt, men kanske de flesta arrendatorerna kunna icke lefva bara på sitt åkerbruk, utan måste ha bifortjänster. Men icke skall man väl beröfva vissa bland dessa arrendatorer förmånen af arrendelagen därför att de ha så liten areal.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. m. m. (Forts.)

Härmed förklarades öfverläggningen slutad. I enlighet med de därunder förekomna yrkandena framställde herr talmannen propositioner först på godkännande af utskottets förslag till ingress och vidare på godkännande af utskottets berörda förslag med den af herr Lindhagen föreslagna ändring; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Som herr Lindhagen emellertid begärde votering, uppsattes, justerades och anslogs nu följande omröstningsproposition.

Den, som vill, att kammaren godkänner lagutskottets förslag till ingress till det förevarande lagförslaget, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets berörda förslag med den af herr Lindhagen föreslagna ändring.

Voteringen utföll med 73 ja mot 66 nej; och hade kammaren alltså godkänt den af utskottet föreslagna lydelsen af ingressen.

Rubriken.

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom ofvan antecknade beslut.

§ 7.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Interpellation

Herr Branting, som anförde: Allt bestämdare ljuda i pressen ryktena, att Rysslands tsar ämnar aflägga ett officiellt besök i Sveriges hufvudstad.

När eljest statsöfverhufvuden styrt kosan hit, vare sig för att besvara ett hos dem af den svenska statschefen gjordt besök, eller af annan anledning, har det svenska folket icke haft orsak att däri se annat än en bekräftelse på, att vår nation intager sin naturliga plats som en aktad medlem af den europeiska folkfamiljen. Utan att i detta slags officiella visiter inlägga större betydelse, än de väl i verkligheten äga, ha äfven folkets breda lager kunnat åse dessa skådespel utan misstämning, stundom med påtaglig sympati.

Helt annorlunda måste efter min mening förhållandet bli, om det skulle besanna sig, att tsar Nikolai verkligen ämnar begifva sig till Stockholm. Oemotståndligt måste då tränga sig fram frågan, om tsardömets högste representant, efter allt som på senare åren i Ryssland passerat, verkligen kan i minsta mån göra anspråk på att mötas som representant för det ryska folket i det Europa, som vill klart bekänna sig till västerländska frihets- och rättsgrundsatser. Den självhärskande ryska byråkratien är icke det ryska folket, utan tvärtom detta folks förtryckare, och mot den, som gör sig till ett villigt verktyg för detta förtryck, måste våra känslor bli därefter. Vi kunna dock som fria och självständiga män icke göra oss afsiktligt blinda för det faktum, att det i vårt östra grannland härskande systemenet, trots den skenförfattning, man funnit lämpligt att låta bestå, blott genom det brutala våldets makt lyckats än en gång tränga tillbaka frihetsrörelsen. Gång efter annan har man brutit de mest bindande försäkringar att respektera rättens och folkfrihetens fundamentala bud — utom det ryska folket själft har ju äfven det finska något att berätta härom — galgarna och ståndsrätterna äro ännu alltjämt i arbete, masshäktningar och godtyckliga deportationer af landets bästa, mest självuppoffrande män och kvinnor höra till ordningen för dagen, och den polis, till hvilken den härskande korruptionen ytterst litar, ryggar i sina metoder icke tillbaka för något, hvarken anstiftande af judemassakrer, tortyr mot värnlösa fångar, eller ett provokatörsystem, som nyss åter afslöjats i jätteskandalen Azeff-Loppuchin.

Interpellation. (Forts.)

Mig synes uppenbart, att den främste officiella målsmannen för en sådan sakernas ordning icke kan under några förhållanden vara en önskvärd gäst i ett fritt lands hufvudstad. Så fattar också socialdemokratien öfver hela världen sin ställning gentemot det ryska självhärskaredömet. Representanten för detta kan omöjligen inför den civiliserade mänsklighetens rättsmedvetande ställas på samma linje med öfriga statsöfverhufvuden, som vare sig under monarkiska eller republikanska statsformer stå i spetsen för moderna rättsstater. När därför kung Edward skulle besöka tsaren utanför Reval, uttalade Keir Hardie i engelska parlamentet på arbetarepartiets vägnar dess tankar om det ryska tsardömet och dess bärare och dess protest mot ett steg, som han fann ovärdigt Englands frihetstraditioner. De italienska socialdemokraterna förhindrade faktiskt för några år sedan genom sin hållning ett tillämnadt tsarbesök i Rom. I de franska, belgiska, tyska parlamenten öfverallt har vid förekomna anledningar socialdemokratien låtit sin protest ljuda mot tsardömet och dess bärare. Och det lider helt visst intet tvifvel att, därest tsaren, som några tidningar uppgifvit, skulle planera en europeisk rundresa, så kommer hvarje lands socialdemokratiska arbetareparti att, i känsla af sin solidaritet med den ryska frihetsrörelsens martyrer och alltjämt outtröttliga pioniärer, efter måttet af sina krafter nedlägga sin protest mot hvarje offfciell tsarhyllning.

Interpellation. (Forts.)

Tala de förut antydda ryktena sanning, så är det nu den svenska socialdemokratiens enkla plikt att förena sin protest med den internationella. Jag anhåller därför om kammarens tillstånd att få till hans excellens utrikesministern få framställa följande fråga:

Är det för regeringen bekant, huruvida den ryske tsaren har för afsikt att i sommar aflägga officiellt besök här i Stockholm?

Herr Brantings ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 8.

Anmäldes och godkändes följande förslag till Riksdagens skrifvelse till Konungen, nämligen:

från bevillningsutskottet:

n:o 159, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse af vissa §§ i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrifning m. m.;

från sammansatta banko- och lagutskottet:

n:o 160, i anledning dels af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående emissionsbanker, dels af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 27 § i lagen den 18 september 1903 angående solidariska bankbolag och dels af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 24 och 88 §§ i lagen den 18 september 1903 angående bankaktiebolag; samt

från sammansatta bevillnings- och lagutskottet:

n:o 161, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om förslag till lagbestämmelser i syfte att för vissa personer försvåra åtkomsten af starka drycker m. m.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial:

n:o 190, med öfverlämnande till Riksdagen af förteckningar å försålda kronoegendomar samt å inköp af mark för bildande af kronoparker;

n:o 191, i anledning af Kungl. Maj:ts remiss med öfverlämnande af förteckning öfver de för statsverkets räkning utarrenderade egendomar;

n:o 209, med förslag i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om en anmärkningspunkt under de i statsutskottets utlåtande n:o 165 föreslagna aflöningsstaterna för Svea och Göta hofrätter;

n:o 210, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af en byggnad, innehållande lokaler för krigshögskolan och krigshofrätten med flera institutioner och myndigheter samt en i ämnet väckt motion;

n:o 211, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående statsbidrag till aflöning af bibliotekarien vid skandinaviska afdelningen af Sainte-Geneviève-biblioteket i Paris;

n:o 212, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående fördelning af de medel, som komma att under år 1909 och 1910 afsättas till främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder;

n:o 213, med anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lämpligaste sättet för ordnandet af distriktsveterinärväsendet; och

n:o 214, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra, tredje, fjärde, femte, sjätte, sjunde, åttonde och nionde hufvudtitlarne gjorda framställningar om anslag för beredande af extra lönetillägg för år 1909 åt en del tjänstemän och betjänte m. m.; samt

Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 43, i anledning af Första Kammarens beslut i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående sofplatser för tredje klassens passagerare å statens järnvägar.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,15 e. m.

In fidem

Per Cronvall.